71048

LIBRARY OF THE BOMBAY BRANCH OF THE ROYAL ASIATIC SOCIETY

॥[redacted]॥

॥अथापस्तंबानामाश्वलायनानांचआधानादिप्रायश्चित्तानि॥

॥पत्र४३॥

॥श्रीगणेशायनमः॥श्रीनृसिंहोजयति॥श्रीनृसिंहप्रियायुक्तंगणेशंचसरस्व
तीं आपस्तंबमुखान्मान्यान्प्रणम्यपितरंगुरुं १ तोरोनारायणसुतोरुद्रदेवइति
श्रुतः तेनाग्निहोत्रहोमोयंतन्यतेइतियेसतो॰श॰तम्यत्वसायमुपक्रम्य॥अथा
ग्निहोत्रहोमकालेगणेशंपूजयित्वाप्राणानायम्य अग्निहोत्रमारप्स्येतेनयावज्जी
वंहोष्यामि पुनःप्राणानायम्यअग्निहोत्रमारप्स्यमाणोदशहोतारंहोष्यामीति
संकल्प आहवनीयंविहृत्यअजस्रंघृतमिन्नेवाग्नोजुहुयात्सरुंहृदीतंगृह्णीत्वा
चित्तिःस्रुक्चित्तमाज्यंवाग्वेदिराधीतबर्हिःकेतोअग्निर्विज्ञातमग्निर्वाक्कृतिर्हो
तामनउपवक्ताप्राणोहविःसामाध्वर्युः इतिसंततंमनसाजपित्वाथोपांशुजपो
वावाक्यज्ञःपाठश्च वाचस्पतेविधेनामन् विधे॰पिवतु आत्मा॰धात्स्वाहा इत्या

रामः
१

हवनीयेजुहोति।यज॰ वाचस्पतयेब्रह्मणइदं।अग्निंपरित्यज्येत्यतंसमानमापस्तं
बाश्वलायनयोः॥प्रथमप्रयोगा॥अथापस्तंबयजमानेधिष्ठक्षसूर्यंःआविःसन्
र्योवा अस्तात्सागित्यर्थः अपराह्णेगार्हपत्यप्रज्वाल्येत्याश्वलायनःप्रागुदया
त्सातः धृष्टिरसिब्रह्मयच्छेत्युपवेषमादायानुगार्हपत्योविददंधेहि गार्हपत्य
मग्निमंत्र उद्बुधस्वाग्ने॥यजमानश्चसीदतउद्बोधयति उंमुदग्रेतियजमा
नः अध्वर्युवाक्त्वाहोत्राप्रा॰ रुरुत्सामि गार्हपत्यादाहवनीयज्वलंतमुद्ध
रति नूनंवःसुवृक्तिंयमा॰ अन्हायदे॰तस्मात् रात्रियायदेनेतिप्रातः उधि
यमाणमनुमंत्रते उद्दिवस्परीयोनितोदक्षिणाग्निमानीय आहवनीय
मानयति अग्निंपतयेग्र॰ त्वयाग्निमिदधामि इतिपुरस्तात्प्रत्यङ्मुखआह्

Digitized with financial assistance from the
Government of Maharashtra
on 11 June, 2017

वनीयमानयति प्राञ्चुखप्रातः यदान्यार्थमुहृतेहोमस्तदानिवृत्तिः इध्मुद्
रणं ततःसंध्यावंदनं अथहोमकालः अस्तमितेनक्षत्रेदृष्ट्वाप्रदोषांतोहो
मकालः सायंप्रदोषोनवनाडिकाः उदयोत्तरंसंगवांतःप्रातः अथदो
मद्रव्याणि पयोदधियवागूश्चसर्पिरोदनंतंडुलाःसोमोमांसंतथातैलमापस्तानि
दर्शवत् तत्रपूर्वः पूर्वःश्रेयान् येनद्रव्येणसायंजुह्वयातेनैवप्रातः अन्ववे
क्षतिनिधिःऋषयेःपरमंक्षतिनिधिः प्रकृतमनुसरामः देशकालौसा
कीर्यः सायमग्निहोत्रहोमंपयसाहोष्यामि विश्वदानोमा॰रिषाम स्वयंयजमा रामः
नइध्मानाहरति इध्मात्रेधाकृत्वा यदग्नेयानिकानित्वा॰यविष्ठ्या गार्हपत्यो २
समिधमादधाति यदसुपज॰ तजुषस्वयविष्ठ्या दक्षिणाग्नोरात्रिं॰ग्रात्रिमप्र॰

रिषाम आहवनीयेवर्षिष्ठंपरिसमूहनेनाग्नीनलंकुर्वंति अग्नेगृहपतेशुंचस्वे
तिगार्हपत्यं अग्नेवन्हेशुंधस्वेतिदक्षिणाग्निं अग्नेसम्राट्शुंधस्वेत्याहवनीयं
उदगग्रैःप्रागग्रैश्चदर्भैरग्निंपरिस्तृणाति अग्निमग्नीवा द्वितीयपक्षेआहवनीय
एक्वा तृतीयपक्षेगार्हपत्याहवनीययोः आर्यकृताग्निहोत्रस्थालीऊर्ध्वकपाल
चक्रवन्नीनवति दक्षिणेनविहारंप्राञ्चुखीमग्निहोत्रीतिष्ठति नांयजमानोनुम
त्रयते इडासिव्रतन्तदहं॰क्रयोमि अध्वर्युर्वेदमनिमन्त्रयति श्यमसितस्यास्ते॰
धुक्ष्व दोग्ध्रीदक्षिणामुखोदोहयति इषमूर्जं वत्समुपसृजति अग्निहोत्रस्थाल्यां
दोहनेनवदोग्धिदुग्धमुपस्तृणाउह्यमानां त्रयते अयक्ष्मावः प्र॰मसृतवेदधातु स्व
आयतनेपत्न्युपविशति यज्ञपरेणाहवनीयंदक्षिणातिक्रम्योपविशति वि

कदसि मयिश्रद्ध. अयआचामतिविहाराष्टद्गित्वाशुच्यंहिराचामेत् संचर
स्वग्नेणाहवनीयः ऋतंत्वासत्येनपरिषिंचामिइतिसायं सत्यंत्वर्तेनेतिप्रातः
गार्हपत्यादक्षिणाग्माहवनीयानांपरिषेचनं यज्ञस्य०तनोमि गार्हपत्यात्क्रम्य
संततोमुदकधाराएं स्रावयत्याहवनीयात् कर्ममंत्रधारणधियोगः धृष्टिरसि०छा
उयवेषमादाय स्रुक्कृत०त्वरीइतिगार्हपत्याउदीचोंगारंनिरुह्य व्यतान्गार्ह
पत्याष्टदित्यर्थः०व्यतान्गार्हपत्येनकृत्वा सगरास्त्राइत्यनिमंत्रजयति अग्ने
यज्ञा०अक्तोरात्रिं इतिसायं आदित्यायाः रात्र्याअहः इतिप्रातः इडायाः रामः
पदंघृ०सुवीर्यायः इतितेधमिद्दोत्रमधिश्रयतिरेतोवाअग्निर्दोत्रंनसुस्रुतंकु २
र्यात् अदब्धेनत्वा०वेक्षे तृणेनज्वलतावेक्षते दोहनसंक्षालनएंस्रुवमा

नीय दरस्तेमाविनेषं प्रतिषिंचति अयोवांस्तोकेनशुद्धोदकेनत्यर्थः उद्गव
स्तोद०रेचय पुनरेवावेक्ष्य अंतरितएं रक्षातरि०चिकीर्षीति प्रत्यगेनमुल्लेति
त्रिःपर्यग्निकृत्वाकिंचित्कालंप्रतीक्ष्य घर्मोसिराय स्यो०दएंहेतिवर्मकुर्यान्नुधागु
ह्मसयति उदकधाताः इदमहंपा० देतित्रिर्न्मोषतिष्ठापयति सुस्रुतकृत०त्व
रीः इतिगार्हपत्येआगारान्प्रत्यूह्य देवस्यत्वा० इतिमंत्रावृत्यास्रुक्स्रुवमादा
यनमंत्रावृत्तिरित्येके प्रत्युष्टएं रक्षः३०गार्हपत्येप्रतितप्यअरिष्टोयजमानः
पत्नीचेतियुगपद्धस्तेनसंमृज्य दिरण्मयेरस्य उंमुन्नयानीतिप्रातः दर्विर्दे
वा० अस्तृइत्युपाएं शृक्षाः ओमुन्नयेत्युच्चैरनुजानाति चतुरुन्नयति अग्नयेत्व
त्वापृथिव्येचोन्नयामि वायवेत्वा०सूर्यायत्वा० चंद्रमसेत्वा० अद्भ्यस्त्वौ

ओषधीभ्यः स्रुचोन्नयाग्निं स्रुतिपंचमंजमदग्नीनां सर्वत्रसुवर्णमुन्नयति यजमा
नोन्नीतेतिष्टंनेवोन्नयति पशून्मेयछेत्यपरेणगार्हपत्यंकूर्चंसादयित्वागू
ईपत्येहस्तंप्रतापहविःसंमृशति मज्जदेवैः सायंयाद्दूंहैतिमायं मज्जदे
वैः प्रातर्याद० संपारयत्विति प्रातः पुनःप्रतितप्यदग्नाहोत्राचान्निमृशति
पालाशीः समिधंप्रादेशमात्रीमुपरिधारयन् अधस्तात्कूर्चंधारयन् गा
र्हपत्योपोपरिष्टाद्धरन् उर्वंतरिक्षंवीहीतिगलुंदग्नाहोतारंवचष्टेसमंघा
णैर्ह्रियमाणः चितिःस्रुक्कवि० सामाध्वर्युः तत्रप्रतिवाक्यंघाणनेदः स्वा रामः
हाग्नयेवैश्वानरायेतिमध्येदग्नोनियछति वातायत्वा उरुहयुनःप्राणैः। ४
समंकरोति उपयेतसंयतध्वंमा० सुवरायुर्मयछ इत्यपरेणाहवनीयुपसा

दनीयेकूर्चंसादयति प्रथमाग्निहोत्रेव्याहृतिर्निर्हविरासादयति नप्रातः
ततोआहवनीयज्वालोपशांत्येशरोगारेषुहोमः विद्युदग्निक० इतिहोष्यन्न
यउपस्पृशति पालाशीः समिधमादधाति एषतेअग्ने० शिर्षामहिस्वाहा अ
ग्नय० स्रुक्चमादायप्राण्यापान्यनिमील्यवीक्ष्यानिक्रम्य अदीप्तायांद्यंगुलमूल
समिधमभिजुहोति भूर्भुवःसुवः अग्निर्ज्यो० इतिसायं अग्नयेज्योतिषइदं इयं
इवस्रुङ्मुखेन पार्श्वेनकठिनंदविः सूर्योज्योतिर्ज्योतिः सूर्यःस्वाहा प्रातः
ऊत्वामहदनिवीक्षते इयेत्वेतिस्रुङ्मुखादर्वाचीनंसायंलेपमवमार्ष्टिऊर्जे
त्वेतिऊर्ध्वंप्रातः अवाचीनंन्युब्जहस्तेनऊर्ध्वमुत्तानेत्यर्थः पार्श्वेनहोमेपार्श्वेनेयं
क्रिया ओषधीभ्यस्त्वोषधीर्जिन्वेतिबर्हिषिलेपंनिमृज्यओषधीभ्यइदं० वर्चोमे

यत्तु स्रुचग्रमादत्ते अग्नेगृहपतेमामामं०व्रतीक्षे इतिगार्हपत्यंप्रतीक्षते मूर्द्धुवःसुवःस्वाहा प्रजापत्यइदं० इत्युत्तरामाज्यहुतिंस्रुवेद्देसमिजुहोति वर्षीयसीमुत्तरामाज्यहुतिंगृहीत्वान्वयोनक्षायावशिनष्टिकृत्वास्रुचमुद्गृह्य रुद्रमूडा नार्नव० स्वेनंहुतिस्रुचीत्रिरग्निज्वालामुत्तरतःकंपयति रुद्रायेदं० इत्यवक्षे पमवमृज्यप्राचीनावीतिस्वधापित०जिन्वेतिदक्षिणेनवेदिन्तृम्पोलेपंनिमृज्य यजमानःपितृभ्यइदं० यज्ञोपवीत्यपउपस्पृश्य प्रजोमेयछेतिस्रुचग्रमादयि त्वावृष्टिरसिवृश्च०मां इत्यपउपस्पृश्य नयजमानस्यविक्रहृष्टी अग्नेगृहपते य०स्वाहेतिस्रुवेणगार्हपत्येजुहोति अग्नेयेगृहपतयेपरिषद्यायेदं० अग्न येगृहपतये० यस्वाहेतिद्वियाजुहोति अग्नये०येदं दक्षिणाग्नेजुहोति अग्ने

दान्यप० अग्नयेदान्याय० अन्नपतेन्नस्य०ष्पदेस्वाहा इतिद्वितीयां अग्नेयेन्नप तयइदं० तत्रैवयजमानउपतिष्ठतेदिवस्परीत्यनुवाकेन मूर्द्धुवःसुवःसुप्रजाः प्रजयान्वया०पोषैः इतिवा अथांतर्वेदिस्थिताया:स्रुचोलेपमादायदतेनास्र ग्रीयन् विदाराह्रदिः पृथामिइतिप्राश्याप:पीत्वाततोद्विराचम्य पृथामीतिमुनः प्राश्याचम्यस्रुचंवाशेषग्रहस्तेवधारयन्दडाकृत्योत्थाप्यगर्भेम्यस्त्वागर्भान्त्री णीष्वा०अग्निःप्रजां०दीर्घस्त्वाहेतिप्राश्यगर्भेम्यइदं स्वयंहोमेत्यागंकृत्वा। प्राश्यासौर्यग्रहविरितिप्रातर्मंत्रेःसंन्नमति हिहस्तंनिर्लिह्याद्भिर्हस्तंप्रोक्षयि त्वा उच्छिष्टनाज्योजिन्वेतिपराचीननिनीयं उच्छिष्टनाग्न्यइदं०आचम्य अग्नेगार्हपत्यनीसंदर्शैरग्निहोत्रहवणीप्रक्षाल्यअग्निःस्रुचंस्रुक्संपूरयित्वास

६ र्पेत्यस्त्वामपीजिज्ञेतिश्रुतिदिशंवियुञ्जिच्यथालिंगंत्यागः सर्पनिपिपीसर्पेत
रज सर्पदेवजनां इतितिस्रःस्रुचउन्मिश्यनात्रस्थाननियमः यथालिंगत्पा
गः चतुर्थीपूरयित्वाऽथिष्यामृतंजुहोमिस्वाहेति अपरेणाहवनीयंमर्धनि
नीय त्रीषंपत्मंजलौगृहेभ्यःस्त्वाग्० यदियत्नीनानुप्यात्रजस्वलादिनाऽप
विष्टानस्यादित्यर्थः देवानांपत्नीस्योमृतं० पत्न्यायतनेनिनयेत् पत्नेनेकत्वे
शेषमंजलिशुविनज्यनिनयेत् अपरेणस्रुचानिनीयविष्णोरंशांतिरसि इ
त्युन्नयनदेशेनिनीय दृथिव्याइदं मृद्दे० देवानांपवित्रमइदं० आहवनीये रामः
स्रुचंपृतापाहस्तेवधायोष्माणा समस्रुविस्र्य० सस्रु० स्रुचमंतर्वेदिनिधाय ६
दीदिहिदीदिदोसीदीदाय मंत्रत्रयात्मकएकएकएवमंत्रइतिकेत् तदाप्तमिं

मंत्रावृतिः परिस्तरणान्यपचिनोतिपूर्ववत्परिसमूहनपर्युक्षणंच अग्निहोत्रस्था
ल्यामयआनीय अनाज्ञातत्रयंजुहुयात् अक्षितमक्षित्येजुहोमिस्वाहा अक्षि०
दं स्थालीपक्षाल्यनोदकमंतर्वेद्यानिनीय यजमानोदृष्टि० मयागामक्रमश्रु
इत्यपआचमपि शुध्यर्थीविदाराङ्गदिर्द्विराचम्य अंतर्वेद्यूर्ध्वस्तिष्ठन् अन्ना
दास्त्वान्नादो० मनिषिंचामिवर्चसे इतिशिरस्यपआनयति एषोग्निहोत्रस्याव
भृथः अग्नेनयेतिउपस्थानयस्यस्मृत्येत्यादिअनेनसायमग्निहोमेनकर्मणापरमेश्व
रःप्रीयतां एवमहः सायंप्रातर्यजमानः स्वयमग्निहोत्रंजुहुयात् पर्वणिवास्वायं
अन्यत्रऋत्विक्कृतारआशौचादौऋत्विगभावेयजमानः श्रौतेकर्मणितत्कालेस्मा
तःशुद्धिःपक्षहोमआशौचमध्येपिनवत्सव अयतिविनापक्षहोमकरणेदोषउक्तः

र्केभ्यस्त्वासर्पीजिन्वेतिप्रतिदिशंवियुञ्जिव्ययथालिंगंत्यागः सर्पनिर्पीसर्पेत
रज सर्पदेवजनां इतितिस्रःस्रुचउञ्जिव्यनात्रस्थाननियमः यथालिंगत्या
गः चतुर्थीपूरयित्वाहृथिव्यामग्नृतंजुहोमिस्वाहेति अपरेणाहवनीयंमधंनि
नीय शेषंपत्नंजलौगृहेभ्यःस्वाग्॰ यदियत्नीनानुष्यात्रजस्वलादिनाऽप
विष्टनस्यादित्यर्थः देवानांपत्नीस्योमृतं॰ पत्न्यायतनेनिनयेत् पत्नेनेकत्वे
शेषमंजलिंविनज्यनिनयेत् अपरंस्रुचानिनीयविष्णुंशांतिरसि इ
त्युन्नयनदेशेनिनीय हृथिव्याइदं गृह्णे॰ देवानांपवित्रमइदं॰ आहवनीये ॐभः
स्रुचंप्रतापाहस्तेवधायोष्माणा सप्तऋषिभ्यः सप्तं॰ स्रुचमंतर्वेदिनिधाय
दीदिहिदीदिदासीदीदाय मंत्रत्रयात्मकएकएकएवमंत्रइतिकेत् तदाश्रमग्नि ६

मंत्रावृतिः परिस्तरणान्युपचिनोतिपूर्ववत्परिसमूहनपर्युक्षणंच अग्निहोत्रस्था
ल्यामपआनीय अनाज्ञातत्रयंजुहुयात् अक्षितमक्षित्यैजुहोमिस्वाहा अक्षि॰
दं स्थालीपक्षाल्यनोदकमंतर्वेद्यांनिनीय यजमानोदृष्टिर्॰ मयागामग्नऋ॰ऋ
इत्यपआचमपि शुध्यर्थंविदाराद्भिर्द्विराचम्य अंतर्वेद्यूर्ध्वस्तिष्ठन् अन्ना
दास्यान्नादो॰ मन्निषिंचामिवर्चसे इतिशिरस्यपआनयति एषोग्निहोत्रस्याव
भृथः अग्नेनयेसुपत्थानयस्मृत्येस्यादिअनेनसायमग्निहोमेनकर्मणापरमेश्व
रःप्रीयतां एवमहः सायंप्रातर्यजमानः स्वयमग्निहोत्रंजुहुयात् पर्वणिवास्वायं
अन्यत्रऋत्विक्कृद्वारा आशौचादौऋत्विगनावेयजमानः श्रौतेकर्मणितत्कालंस्ना
नःशुद्धिःपक्षहोमआशौचमध्येपिनवस्येव अयतिर्विनापक्षहोमकरणेदोषउक्तः

संग्रहे अनातुरोऽप्रवासीचनिश्चिंतोनिरुपद्रवःपक्षस्रोमंतुयःकुर्यात्सचरेत्पतितव्र
तमिति अथसंक्षेपमाश्रित्यप्रवासोपस्थान ग्रामांतरएकरात्रवासःप्रवासः प्रवा
संकरिष्यइतिसंकल्प्य गार्हपत्यंप्रज्वाल्य अनयंकराअनयंकुरुस्वस्तिमेस्वनयमे
अस्क इतिगार्हपत्यमेवोपस्थाय वाग्यतोग्निप्रव्रजति मापथोवयंमापता
दिद्रमोमिनःमोतस्खुनोअतेरोयःउदस्माꣳउत्तराग्नेन्नयाग्नेघृतेनाऽतरायसो
षेणसꣳसृजप्रजयाचवरूनुधि इत्यारादग्निम्पोवावविसृजेत आराद्रादित्यर्थः
प्रवासममासौसमिधःकृत्वाग्नयेत्यआरारादग्निम्पोवाचंयच्छति विश्वदानीमा
नरं० वाम नमस्तेअस्कमिऊषेनमस्तउपसदनेअग्नेसुनस्वतन्वः संमारय्यास्र
ज अग्निमग्नेत्ति गार्हपत्यसमिध अनयंक० अस्कउपस्थायनवरात्राऽर्ध्वंक्वा

रामः ७

मनिमित्तंप्रायश्चित्तंकरिष्येऽतिसंकल्प्य आहवनीयंविकृत्य मित्रोऽजनांन्यातयति
३० घृतवद्विधेमऽत्याहवनीयमुपस्थायजुह्वासंस्रुग्गृहीत्वा मनोज्योतिर्जु
षता० याऽइष्टाऽउषशोनिमृक्षतास्तःसंदधामिहविषाघृतेनस्वाहाऽत्याहवनीयेजु
होतिमनसेज्योतिषाऽइदं इतिऽत्वासर्वप्रायश्चित्तंवकुर्यात् अथअग्निमिःसहप्र
वासः तत्रैकरात्रवसतिनिमित्तेपिवास्तोष्पतिहोमोनवति किंपुनर्बऽरात्रनिमि
त्तेषु सगृह्यप्रयास्यन्वास्तोष्पतिहोमंकरिष्यामिइतिसंकल्प्यजुह्वाꣳसंस्रुगृही
त्वा वास्तोष्पतेप्रतिजानीह्यस्मान्त्स्वावेशोअनमीवोभवानः यत्वेमहेप्रति
तन्नोजुषस्वशन्नोएधिद्विपदेशंचतुष्पदेऽतियुरुन्नृत्य वास्तोष्पतेशग्मयासꣳस
दातेसक्षीमहिरण्वयागातुमत्या अवद्क्षेमऽउतयोगेववन्नोयूयंपातःस्वस्तिभिःस

दानःस्वहा वांस्मोप्मतयऽइदं० इतिगार्हपत्येऽजुत्वाततआत्मन्येवसमारोप्यः नारण्यो
: यस्मिन्कर्मणिअध्वर्युर्यजमानोवातत्राध्वर्युसमारोप्यएणपक्षेअरण्यारेवसमा
रोयः यजमानस्तुस्वात्मन्येवेति एतद्विपरीतंवैदग्निलौकिकोनवति आत्मस
मारोपस्मोमूलकृताश्रुतिः यातेअग्नेयज्ञियातनूस्तयेहारोहेत्यात्मन्समारोह
यतेयजमानोवाअग्नेर्योनिः स्वायामेवैनंयोन्याः समारोहयते अथसमारो
पकारः गार्हपत्येहस्तंप्रतापयतेअग्नियज्ञियात्तनूस्तयेहारोहात्मात्मानं
अच्छावसूनिकृण्वन्नसमेनर्याणुरूणि यज्ञोभूत्वायज्ञमासीदस्वांयोनिजातवे राम:
दोसुवआजायमानः सक्षयएहि इतिमंत्रातेहस्तागतउष्णामुखमध्येउष्णप्रवे ८
शनंतूष्णी अजस्रश्चदेवदक्षिणाग्म्याहवनीययोरात्यन्तर आत्मसमारूढेपि

ननियमंआपस्तंबेनोक्तः कल्पांतरविषयकर्तस्नानादिनिषेधोनास्ति आत्म
समारूढेपिनियमानावः अतोमूत्रपुरीषोत्सर्गादौचनदोषः स्नाना
चमनोपवासादिस्मार्तेनिमित्तिकेर्यजमानशुद्धोविशुध्यंतेवाग्नयः केचिउपाव
रोह्यनिष्टितेनोउपघातत्रायश्चित्तंकुर्वीत वासोयत्रवसतितत्रापरालेउपाव
रोहेतिमंत्रउक्तेगार्हपत्यादिदेवतान्तोग्निलौकिकमग्निमुपसंक्रामति अपरा
लग्रहणंप्रदर्शनार्थं अग्निहोत्रकालानुरोधार्थं उपदेशोयथावायुर्मुखतोलौ
किकमग्निप्राप्नोतितथाकरोतिक्रमेणोपावरोहयति इत्यंसरामांडारः अरणी
समारोपेतुमथ्यमानोत्पद्यतेतदालौकिकमग्निमादायगार्हपत्यायतनेनिधाय
धृष्यादानादिहोमंसमाप्यपुनर्मथियेत प्रकृतमनुसरामः निवासदेशंप्राक्स

वणेदेशेत्स्रीमुदुत्यावोक्ष्यायतनानिकल्पयित्वालोकिकाग्निमानीयतत्रोपाव
रोहेत् उपावरोहजातवेदः पुनस्त्वदेवेभ्योहव्यंवहनःप्रजानन्नाआयुःप्रजां
रयिमस्मासुधेह्यजस्त्रोदीदिहिनोऽरोगेइत्कर्म्मापाणिभ्यांपरिगृह्यउपघातमाय
श्चित्तंकुर्यात् ततआयतनेनिधाय।एवमजस्रपक्षेउपावरोहणंक्रमेणाअमा
वसितहोमः।इदंश्रेयावसानंयदागांस्योनोमेद्यावापृथिवीअनृक्षरा अनमी
वाःप्रदिशःसंतुमह्यंगोमद्धनवदश्ववत्पुरुषवद्धिरण्यवत्सुवीरवत्स्वाहा आह
वनीयेसमिधंहुत्वाहोतंजुहोति द्यावापृथिवीभ्यामिदं० चिरकालप्रवासनिमित्तंमत्प
यंहोमोनाल्पकालप्रवासनिमित्तेवास्तोष्यति।होमस्तुदशरात्रादूर्ध्वंतस्मादेशा
दमनेनवंत्येव॥ अथ रामधर्मः॥ प्रवसन्होमकालेविदारानिमुखोत्थायजमा

रामः ९

नमंत्रानूजपित्वाअग्निमुपस्थानमपिजपेत्।अध्वर्युरुदेशासागोकृत्यादितित्रिकांडमंड
नः।उपस्थानमन्यदपिअग्निसंस्कारहविः।संस्कारस्तूपंचयजमानकर्माध्वर्युरपिकु
र्यात्।अपरेणाहवनीयंविधृतिरंतर्वेदिहृतिरंतर्वेघृत्वास्तिष्टन्मार्जनंचाध्वर्योर्न
भवति।यजमानसंस्कारत्वात्।आद्येवागमिष्यामीतिब्रुवाराजपुरुषनिर्बंधादिना
यदानुपस्थायचेत्प्रवसेन्नदातत्रस्थएवाग्निमुपतिष्ठेत।इदेवसंतत्रसतोवोअग्न
यः।प्राणेनवाचामनसविन्नमि।तिरोमासंतमाप्नुर्मापहासीज्योतिषावोवैश्वानरेणो
पतिष्ठे।इतिमन्यमंत्राणांनिवृत्तिः प्रवसन्नग्निहोत्रकालेविदारानिमुखोत्थायहोम
त्रजपांतेइदेवसंनित्येतमपिमंत्रजपेत्।आपस्तंवाग्निहोत्रस्यहोमोयंकथितोमया
रुद्रदेवेनविष्णवेनतुष्टुतयज्ञयुक्त॥ ॥इतिप्रवासाग्निहोत्रहोमः॥

होमप्रयोगश्चवोक्तविधिश्च॥ अथाश्वलायनानामग्निहोत्रहोमप्रयोगः॥ ॥उप
गिरालेगार्हपत्यंप्रज्वाल्यदक्षिणाग्निंप्रणीय उद्धराहवनीयं देवंत्वादेवेभ्यःश्रि
याउद्धरामि पात्रांतरेग्निंगृहीत्वा उद्धियमाणउद्धरायाग्नोमायदविद्वांन्यच्चवि
द्वांश्चकार अजूहायदेनः कृतंमस्तिकिंचिदितिप्रातः इत्यनुमंत्र्य अमृताऋति
ममृतायांजुहोम्यग्निंपृथिव्यामृतस्ययोनौतयानंतंकाममदंजयानिषजापतिः
प्रथमोयंजिगायाग्नावग्निःस्वाहा इतिसायंप्रत्यङ्मुखस्तिष्ठन्नाहवनीयायतने
निदधाति प्राङ्मुखःप्रातः इत्युद्धरणं ततःसंध्यावंदनं अस्तमितेहोमः प्रागुद
गाहवनीयादवस्थायेत्यादितीर्थेनप्रविश्यगार्हपत्यस्यपश्चात्प्राङ्मुखउपविश्य
पत्नीसहप्राणानायम्यदेशकालौसंकीर्त्य श्रीपरमेश्वरप्रीत्यर्थंसायमग्निहोत्रा

राम: १०

होमंपयसाँहोष्यामिइतिसंकल्प्य दक्षिणाग्निंसजलेनपाणिनात्रिःपरिसमूह्यतूष्णी
ततस्तथैवपर्युक्षेन्मंत्रेण ऋतसत्याभ्यांत्वायर्युक्षामिइतिसायं सत्यऋताभ्यांत्वा
पर्युक्षामिइतिप्रातः एवंगार्हपत्याहवनीययोः ततोगार्हपत्यादविच्छिन्नामुदक
धारांहरेत् तंतुतन्वन्व्रजसोनानुमन्विहिज्योतिष्मतःपथोरक्षधियाकृतान् अनु
ल्बणंवयतजोगुवामयोमनुर्नवज्जनयादैव्यंजनं गार्हपत्याङ्गंगारानयोहे त्र सु
ऊतकृतस्सुऊतंकरिष्यथतेधग्निहोत्रमधिश्रयेत् अधिश्रितमधध्यधिश्रितंहे ङ्
अधिश्रितमवज्वलयेत् अग्निष्टेतेजोमाहार्षीःस्रुवेणइतिषिं न्नवा शांतिरस्यं च्या
घृतमसि स्रुवेणोल्मुकेनत्रिःपर्यग्निकुर्यात्र अंतरितंरक्षोंतरिताअरातयः उल्मुकं
निरस्यापउपस्पृश्य समुदंतंकर्षन्निवोदगुहास्य दिवेत्वा अंतरिक्षायत्वा पृथिव्या

प्रा०त० ११ स्रुवेणाज्यमादाय स्रुवहस्तओमुन्नयानीतिसर्जयीत आहिताग्निश्चेत्प्रणवेदिशति
स्रुवपूरमुन्नयेत् ब्रह्मन्रक्षिणंतूपविश्यएतन्मुक्त्वा ओमुन्नयस्रुत्मिति स्रुवेणाज्यंस्रुवेणाज्यं स्रुचा दक्षिणतः
१ धरंश्चतुरुन्नीयपंचमंतूष्णींजमदग्नीनां तत स्रुक्स्रुवौस्थालीमग्निंत्रयसमिधं
स्रुचंवाधिगार्हपत्यंकृत्वाप्राणसंमितामाहवनीयसमीपेकुशेष्वासाद्य जान्वा
च्यसमिधमादधात रजतंत्वाग्निर्ज्योतिषंरात्रिमिष्टकामुपदधेस्वाहा अग्नयेइदं॥ रामः
रजतंत्वा ग्निर्ज्योतिषंरात्रिमिष्टकामुपदधे तेनऋषिणातेनब्रह्मणातयादेवत
योंगिरस्वद्ध्रुवासीदविद्युदसिविद्युन्मेपाप्मानमग्नेर्मोग्रहा अयजयस्तपदीसां ११

ज्योतिष्मत्

स्रुचंकुशेषुसादयित्वा३ अथोत्तरां३

दंगुलमात्रेनिमुञ्जयात स्रुर्नुवःस्वरोमग्निर्ज्योतिर्ज्योतिरग्निःस्वाहा अग्नयेज्योति।
षइदं नाअस्मद्दोहसःसामंत्रीणंतिष्मयः जन्मदेवानांविश स्त्रिधारेचने
दिवः गार्हपत्यमवेक्षेत पक्ष्मन्मेयच्छ तूष्णीन्त्र्यसीमसंस्पृशं प्रजापतयेस्वाहा प्रयिष्टंस्तु
[redacted] प्रजापतयइदं उपोत्थायस्रुर्नुवःस्वःसुप्रजाःप्रजानिस्यांसुवी स्रुग्धस्त
रोवीरेसुपोषःपोषैः अग्निमीलइतिनक्वंजपेत् संवत्सरेसंवत्सरेअग्नआयूंषि
पवसइतितिस्रनिश्च अथोपविश्यस्रुक्चेत्रिःप्रकंप्य अवमृज्यकुशामूलेषुनिमा अधोमुखेन
ष्टिपक्ष्मन्स्वाप्पक्ष्मइदं तेषादक्षिणतउत्तानांगुलीःकरोति प्राचीनावीतीस्वधा अं हस्तेन
अपउ० पित्रेम्पःपित्रेम्पइदं यज्ञोपवीतीनिधायस्रुक्त्वं दृष्टिरसिदृश्यंमेपाप्मानमप्रुग्ध्यं
अपउपस्पृश्य गार्हपत्येजान्वाच्यतूष्णीसमिधमाधायस्रुकेणाज्यंतिंजुह्वयात् अ

स्यपश्चात् अपउ०

प्रा०त० १२ तूष्णीमुत्तरां आचम्य

ग्नयेगरुपतयेस्वाहा अग्नयेगरुपतयइदं न मम ध्रुवेवदक्षिणाग्नौसमिधमाधायस्रु
वेवज्जुहोति प्रथमाजुहोतिविशेषः अग्नयेसंवेशपतयेस्वाहा अग्नयेसंवेशपतय
इदं अग्नयेन्नादायान्नपतयेस्वाहेतिवा ततःसर्वानग्नीनुपतिष्ठेत अग्नयंवोनयं
मेस्तु इतिउदङ्मुखोविहाराद्बहिःस्रुक स्रुवविशेषंद्विःप्राश्य आयुषेत्वाप्राश्ना
मि अन्नाद्यायत्वाप्राश्नामि ततःपुराचम्य अग्निहोत्रहवणींस्रुवंस्थापयित्वासर्पदेवज
नेभ्यःस्वाहा सर्पदेवजनेभ्यइदं इतित्रिर्निनयेत् ततःकुशैरग्निहोत्रहवणीं प्र
क्षाल्यवतस्त्रः पूर्णीप्राग्दक्षिणान्निनयेत् क्रतुभ्यःस्वाहादिग्भ्यःस्वाहा समस्तकृषि
भ्यःस्वाहा इतर जनेभ्यःस्वाहा यथालिंगंत्यागः पंचमीकुशदेशे स्थित्वा
ममृतंजुहोम्यग्नयेवैश्वानरायस्वाहा अग्नयेवैश्वानरायेदं षष्ठीपक्षाज्झटिप

आत्मानि मुखे रामः १२

उरकेन५

त्यस्य प्राणममृतेजुहोम्यमृतंप्राणेजुहोमिस्वाहा अमृतायप्राणायेदं अथैतांप्रता
पांतर्वेदिनिदध्यात् ततस्तिस्रस्तिस्रःसमिधएकैकस्मिन्नादधातिआहवनीयस्य
दक्षिणतउदङ्मुखस्तिष्ठन्प्रथमांसमंत्रां दीदिहिस्वाहा अग्नयइदंअमंत्रकेहे
तेनैवमार्गेणदक्षिणाग्नेर्दक्षिणेनचगत्वागार्हपत्यस्यदक्षिणतउदङ्मुखस्तिष्ठन्
दीदायस्वाहा अग्नयेमंत्रकेहे दक्षिणाग्नेर्दक्षिणतस्तिष्ठन्दीदिदायस्वाहा
अग्नयइदं अमंत्रकेहे उदङ्ङेत्यस्रुवंवत्सरिसमूहनपर्युक्षणेकुर्यात् अग्निहो
त्रस्थालींप्रक्षाल्यअनाज्ञातेइतितिस्रोजपित्वासमस्तव्याहृतीश्च अग्नयेसुप्रजा
नंस्नातहोमेविशेषः प्रातःस्नात्वासूर्योदयात्पाक्ष उद्वरणंसंध्योपविधायसूर्यो
दयेत्तरंदेशकालकथनांतेप्रातरग्निहोत्रहोमंपयसाहोष्यामीतिसंकल्प्य ॐमु तंडुलैर्वा१

यस्यस्मृत्येतिअनेनसायमग्निहोमेनभगवा परमेश्वरःप्रीयतां२ होत्र

अयाश्चाग्ने·अतोदेवा·इदंविष्णु·यस्त ३

न्नेष्यामिइत्यंतिमर्जनंसमिदाधानेहरिणीत्वासूर्य्यज्योतिषमदृष्टकामुपदधेसा
दा सूर्य्यायज्योतिषइदं० पधानंस्वर्भुवःस्वरोंसूर्य्यज्योतिर्ज्योतिःसूर्य्यःस्वा
दा सूर्य्यायज्योतिषइदं० उत्तानेनहस्तेनउन्मार्जनं॥
इतिप्रा तर्होमशेषंसमानं अथपयोनावेयवाग्वाहो
मः तत्रपयोवत्संस्कारः यवाग्वाहोष्यामीतिसंकल्पेविशेषः तस्याप्यसंनवेः
आज्येन तत्रापिपयोवत्संस्कारः स्रुवेणत्रितिषेकस्थानेदक्षीयद्वयमाज्येनिक्षि
पेदितिविशेषः आज्येनहोष्यामीतिसंकल्प्यः शेषंपयोहोमवत् तदभावेतंडु रामः
लैः तत्रांगारापोहनमधिश्रयणंचनास्ति प्रतिषेकस्थानेप्रोक्षणंशेषंप्राग्वत्
तंडुलैर्होष्यामीतिसंकल्पेविशेषः केनचित्प्रतिबंधेनप्रातर्होमासंभवेसमस्पे १३

होमंकुर्यात् तत्रप्रयोगः सायंकालेएवउद्धरणंसंध्योतरंचसंकल्पेविशेषः दे
र्शकालकथनांतेआगामिप्रातरग्निहोत्रमारुप्स् अनेनसायमग्निहोत्रेणसद्
समस्यहोमंपयसाहोष्यामीत्यादिहविःसंस्कारांतेउन्नयनेमंत्रावृत्याअश्मकव
मुन्नीयसमिद्वयेनसहाहवनीयसमीपेकुत्रोषूपमाद्योत्यंतेरजस्त्वेतिएकंसमिधं तां
माधायसायमाज्ञतिद्वयंस्रुकगतज्व्याहैनऊत्वो अग्निमिलइतिजपांतेउपविश्य
मि हरिणीत्वासूर्य्यज्योतिर्यंत्यपरंसमिधमाधायप्रातराज्ञतिद्वयमवत्रिष्टाद्वज्वे
णऊत्वाअग्निमीलेजपांतेउपविश्यत्रिरनुकंप्येत्यादिसमानं आयस्तवानांतुस
मिदेकेनसहापरेणाग्निंकृत्वैसादइत्वेसंतेएवातेअग्नेसमिधमाधायोभयोः
सायंप्रातर्होमार्थंततःसायमाज्ञतिद्वयमद्वेष्येणऊत्वास्वधापितृभ्यःपितृनि

त्वेत्यंतेयज्ञोपवीत्यउपस्पृश्येत्यंतंकृत्वा ततःप्रातराकृतिद्वयमर्द्धद्रव्येणकृत्वास्व
धापित्रन्यःपितृजिन्वेत्यादिप्रकृतिवदितिविशेषः इतिसमस्तप्रकारः चिरकाल
प्रतिबंधेयक्षहोमंकुर्यात् तत्रप्रयोगःप्रतिपदिसायंकालेउद्धरणंसंध्यावंदना
तेदेशकालौसंकीर्त्यअद्यप्रतिपत्सायमारभ्यचतुर्दशीसायंकालपर्यंतंपक्षहोमा
नसमासेनपयसाहोष्यामीतिसंकल्प्य परिसमूहनादिहविःसंस्कारंकृत्वाति
ष्ठिगणनेचतुर्दशत्रियोदशवाचतुश्चतुरुन्नीयसमिदेकयासहिताअपरेण
हवनीयं कुशेष्वप्यसाद्य रजतंत्वेतिसमिधमाधायआपस्तंबेत्वेषातेअग्नइति
उन्नीतद्रव्येणसायमाकृतिद्वयंकृत्वोपस्थानादिसर्वंप्रकृतिवत् एवंप्रातः त
त्संकल्पेद्वितीयाप्रातरारभ्यपर्वप्रातः कालपर्यंतंपक्षहोमान्तेनपयसातंडुलै

मासे

र्वाहोष्यामीतिसंकल्पेविशेषः सर्वंपूर्ववत् इतिपक्षहोमः प्रतिपदतिक्रमणानंतरंप्र
तिबंधेउपस्थितेशेषहोंकुर्यात् तत्रप्रयोगः द्वितीयातिथिष्वसायंकालेउद्ध
रणंसंध्यावंदनेकृतेदेशकालकथनांतेअमुकतिथिसायमारभ्यचतुर्दशीसा
यंकालपर्यंतंशेषहोमान्समासेनपयसाहोष्यामीतिसंकल्पेविशेषः शेषंपक्ष तंडुलैर्वा
होम वदितिशेषहोमः नयादिनाप्रातःकालेपक्षशेषहोमकरणासंनवेसायं
कालेएववासमस्तहोमन्यायेनकुर्यात् तत्राग्निहोत्रहोमद्रव्यस्थापनाथेया
त्रांतरंसत्रायंकुर्यात् तत्रप्रयोगः प्रतिपदिसायंकालेकृताद्धरणेसायं
संध्यावंदनेचदेशकालकथनांतेप्रतिपत्सायमारभ्यपर्वप्रातःपर्यंतंया
वंतः सायंप्रातर्होमास्तान्समस्तविधिनाकरिष्येइतिसंकल्प्य उन्नयनेअष्टावि

शतिवारंषड्वैश्रोतिवारंवाचतु श्चतुरुन्नीयसमिद्द्वयेनसहाहवनीयसमीपेकुशे
षूपसाद्य आपस्तंबस्त्वेकसमित्उभयोः कालयोरेकदैवत्यमंत्रत्वात् ततः
हविष्कृद्धेधाविभज्यसमिदाधानपूर्वकंसायमाहुतिद्वयंसमस्तहोमवद्धुत्वा
द्वितीयसमिदाधानादिप्रातराहुतीकार्यं इतिविशेषः आपस्तंबानांतुद्वि
तीयासमित्सर्वत्रपर्वणिसायंहोमः प्रतिपदिचप्रातर्होमः पृथगेवकुर्या
त्तत्रउक्तंस्मृतिमास्करे सर्वत्रोपव सथ्याहेसायंहोमः पृथग्भवेत् तथैव
यजनीयाहेप्रातर्होमः पृथग्भवेत् कृतेपिपक्षहोमादौकुंडेत्वपक्षमेवा
ग्निधारणेप्राशस्त्यमुक्तंतत्रैव उत्तमोग्निर्धृतःकुंडेआत्मरोपस्कृमध्यमः समि
ध्यारोपलंत्वत्यस्तस्माकुंडेवधारयेदितिायजमानस्यप्रवासत्रस्कोहोमांते

रामः १५

देशकालौसंकीर्त्यप्रचासंकरिष्येइतिसंकल्प्य अग्नीन्प्रणीयकर्मांगमाचम्या
तिक्रम्याहवनीयंतस्यपश्चात्स्थित्वातमेवोपतिष्ठते शंस्यपूर्न्मेपाहीतिगार्हप
त्यस्यपश्चात्तिष्ठन् नर्यप्रजांमेपाहि दक्षिणाग्नेःपश्चात्तिष्ठन् अथर्वपितुंमेपा
हीतिसत्रस्थएवगार्हपत्याहवनीयावीक्षेतइमान्मेमित्रावरुणोगृहान्गोपाय
तंयुवं अविनष्टानविकृतान्मेनानभिरक्षत्व स्माकंपुनरायनादितिायद्येते
प्रत्येत्यतस्मिंदेशेगार्हपत्यमुपस्तितिः प्रदक्षिणंपरियन्नाहवनीयमुपतिष्ठते मम
नामप्रथमंजातवेदःपितामातावर्धतुर्यदग्रे तत्वंविन्दहिउनरामम्मेतोस्तवाद्
नामविनराण्यग्ने प्रव्रजेदनपेक्षमाणः मात्रगामपथोवयंमाप्रजादं द्रुसोमिनः मां
तःस्तुनोअरातयः योयज्ञस्यप्रसाधनस्तंतुर्देवेषातनः तमाऊतंनश्रीमदिंइतिऊ

मनोन्वाहुवामहे

यन्नाराद्मिन्योवान्वंविसृजेत सर्ववहाग्यमनं सदासुगःपितुमांअस्तृपंथामध्वा
देवाओषधीःसंपिक्त नगोमेअग्नेसरेय नमृधाउज्ञोयोअग्नेपांसदनंउरुक्षोः
पंथानमवरुह्यकार्यसमासो अपिपंथामगन्महिस्वस्तिगामनेहसं एनविश्वा
:परिद्विषोहणस्तिविंदतेवसु धत्स्वसमित्याणिर्वीयतोघृतेजुह्वलतःस्रुत्वानिक्र
म्याहवनीयमीक्षेत विश्वदानीमानरंतोनातुरेणमनसा अग्नमातेपतिवेशा
रिषाम।नमस्तेअस्तुमीढुषेनमस्तेउपसद्यने।अग्नेशंनस्वतन्वःसंमारय्यसृज
।अग्निंसुसमिधंउपनिधायोपतिष्ठते।ममनामतवचजातवेदोवाससीइव वि
वसानो चरावःतेबिभृवोदक्षसेचयथायथंनोतन्वोजातवेदः। ततःसमि
धोमादधादाहवनीये। अगन्मविश्ववेदसमस्मम्पंचसुवित्तमं अग्नेसम्राळभि

जीवसे

यक्ष्मंमन्निसहआयच्छस्वस्वाहा गार्हपत्ये अयमग्निर्गृहपतिगार्हपत्यःप्रजाया
वसुवित्तमः अग्नेगृहपतेनिधुन्नमन्निसहआयच्छस्वस्वाहा दक्षिणाग्नो अ
यमग्निर्वीरोरयिमान्पुष्टिवर्धनः अग्नेउरीष्माभिधुन्नमन्निसहआयच्छस्वसा
हा गार्हपत्याहवनीयावीक्षेत इमाग्नेमित्रावरुणोगृहान्नूनु पतंयुवं अविन
ष्टानविकृतान्मूषेनानम्पराक्षीदस्माकंपुनरायनादिति अनुपस्थिताग्निष्ठेप्रवास
मापद्ये ते देवसंत्रसंतंत्वाग्नेकृदावाचामनसाविन्मिर्मि तिरोमासंतंमाग्रहासी वा
ज्योतिषात्वावैश्वानरेणोपतिष्ठते प्रतिदिशमग्निमुपस्थायप्रत्यागमनंसर्ववत्
सग्रहप्रवासप्रसक्तौतुसमारोपःकार्यः सयथाप्रातरग्नि
होत्रमोहोनेगार्हपत्यंप्रज्वाल्य सपत्नीकोअरणीहयंगार्हपत्येप्रतितपेत्पाणी।

श्रा०त० वाभयंतेयोनिर्ऋत्वियोयतोजातोअरोचथाः तंजानंन्नग्नआसीदाथानोवर्द्धयागि
१७ रः इतिमंत्रेण अरणीनिष्पद्य पाणिसमारोपे यातेअग्नेयज्ञियातनूस्तयेहयारोहा
त्मात्मानमन्वावसृनिकृण्वन्न यीयुरूणियज्ञोभूत्वायज्ञमासीदः योनिंजात
वेदोनुवअजायमानः इतिपाणीघृतंप्रोक्ष्ययज्ञियान्संभारानादाय। जायापतीअर
णीसंस्पृश्यगृहमर्यादायामर्यादानदीमर्यादांचातिक्रम्यगच्छतां। वसतिस्थानंप्रा
प्यशुचिदेशेआयतनानिकृत्वाशुचिरुचमायतनानुद्धृत्यवोक्ष्यगार्हपत्यस्थयज्ञा
दरणीनिधायमंथेत् यदियाग्नेयःसमारोपस्तदाअरणीसंसृज्यमंथयेत् ओंघृत्य राम:
वरोहजातवेदःउनस्त्वंदेवेभ्योदव्यंवहन:प्रजानन् प्रजाऽष्टिंरयिमस्मासुधेह्यथा
भवयजमानायशंयोः इतिमंथयेत्। पाणिसमारोपेमंथयेत्। प्रजायमानेतुउनःउनर्म १७

थनारंनेमंत्रआवर्त्तयितव्यः मथितमग्निंशरावादौप्रक्षिप्यघृतवलीकृत्यगार्हपत्यायत
नेनिधायकालेहोमादिकुर्यात्। पत्न्यांरजस्वलायांसपिंडानांजननेमरणेचाशौचमध्ये
यजमानःघृतसेचेदग्नेर्लौकिकत्वं तदुक्तंसंग्रहेरजोदोषेसमुत्पन्नेत्वंतरामृतसूतके
घृतसन्नग्निमान्द्विजःपुनराधानमर्हति तथापत्युःपत्न्याश्चदृषदादियानेनगमने
ऽग्नेर्लौकिकत्वंशायश्चित्तंतत्रैवखरोष्ट्रदृषदंरीनौसमारोह्यथवाघृतमान् योजनेयो
जनेकृच्छ्रमग्नीध्रेवविनश्यति घृतासादन्यत्रयत्रक्वचसंचरेत्तुछत्रन्यत्पक्षमेवम
ग्नेस्मानमग्निनयेत् तत्रजायायत्योर्यस्यकस्यचित्श्वासंनिर्गमेतुअग्नेर्लौकिक
त्वमेव त्रिकांडमंडनेतृतीयोच्छ्वासेलौकिकत्वमिति तेनेत्थंयाज्ञिकाःकुर्वंति शु
चौदेशेग्निंनिधायश्वासंत्यक्त्वास्थोन्मृत्वाघृतनिरोधंकृत्वाग्निमाधायगच्छेदि

ति आपस्तंबानामेषश्वासनिरोधः तथान्येतापिनिमित्तेनाग्नेर्लौकिकत्वं उक्तंचश
तक्ष्यां विनाग्निर्निर्यदापत्नीनदीमंबुधिगामिनी अतिक्रामेन्नदाग्नीविनाशस्यादि
तिःश्रुतिः तथाविहरणकालेपत्न्यागृहसीमातिक्रमणेग्नेर्लौकिकत्वं तउक्तंत
त्रैव विहारलोकेयदिकार्यदोषापत्नीतुसीमानपतीत्यगच्छेत् निःसंज्ञायोग्निःख
लुनाग्नामेति गृहस्यसीमात्रविक्षितोर्यः छंदोगपरिशिष्टेतुविशेषः विहायाग्नीस
मार्यश्चेत्सीमामुल्लघ्यगच्छति होमकालात्ययेतस्यपुनराधानमर्हति तथासमारो
पोत्तरंआग्नेयाच्चमध्येपर्वग्रासंचेन्नदाआपस्तंबाश्वलायनयोरुपावरोहणप्रत्यवरो
हणप्रत्यवरोहणमंथनेअनधिकारादग्नेर्लौकिकत्वमितिभट्टकमलाकरैरुक्तं
दिनकरद्योतेतु श्रौतकर्मणितत्कर्मणितत्कालेस्नातःशुद्धिमवाप्नुयादितिवचना

द्यथा अग्निहोत्रहोमादौअधिकारस्तद्वत्रापीति अतःतन्मतेनाग्नेर्लौकिकत्वमि
ति तथाच्चातयोजनदेवात्परतःस्तदाग्निर्लौकिकस्यादितित्रिकांडमंडनः अदृस्व
यममुह्यानोअग्निहोत्रविनश्यति श्रुतिकारिकाकारः बौधायनमतेतुनिमित्तद्वयेपि
प्रायश्चित्तार्थंपवित्रेष्टिःकार्येति अथप्रसंगादग्निहोत्रहोमप्रायश्चित्तान्युच्यंते।।
[illegible] तत्रोद्धरणप्रभृतिअपरेणाहवनीयंकृत्वेमादयित्वेत्यंतंकृ
त्वा श्रीपरमेश्वरप्रीत्यर्थंमनोज्योतिस्त्वयस्त्रिऽंशतंतवश्रुति एताभ्यांहेचतुर्गृहीताज्ये
नहोष्यामिश्रुतिसंकल्प्य अनुस्तृतमाज्यंजुहोचतुर्गृहीत्वा मनोज्योतिर्जुषतामाज्यं
विछिन्नंयज्ञऽंसमिमंदधातु याइष्टायजुषोनिमश्चश्चताःसंदधामिहविषाघृतेन
स्वाहा मनसेज्योतिषश्रुदं अपरंचतुर्गृहीतंगृहीत्वा त्रयस्त्रिऽंशतंतवोघेवितलिरेय

इमंयज्ञंस्वधयाददंतेतेषांछिन्नंप्रत्येतदधामिस्वाहाधर्मोदेवाꣳअग्नेतुस्वाहा देवो न्यूदं० सर्वप्रायश्चित्तंकृत्वाविस्रंस्मृत्वाविष्कृदसीत्यपउपस्पृश्यएषातेअग्नइत्यादि होमशेषसमाप्येदितिसंक्षेपतोनुद्धरणप्रायश्चित्तं॥

स्वसूत्रोक्तप्रायश्चित्तेकर्तुमशक्यत्वात्सूत्रांतरोक्तंकर्मव्यमितिश्रीमदा उचाशुल्कदीक्षितकृतप्रायश्चित्तमारेऊत्वासूत्रोक्तमेवप्रायश्चित्तं तत्रोद्धरणादिआवेह नीयसमीपेकुशेष्वयसाद्येत्यंतेतत्स्रीपवित्राभ्यामाज्यमुत्पूयतेनेकेकंचतुर्गृहीतंकृत्वेक्ति मंत्राभ्यांकृत्वासर्वप्रायश्चित्तविस्रंस्मृत्वासंमिदाधानादिप्रतिपद्यते॥ रामः

तत्रोद्धरणेनरंदेवान्मानुषाद्वासायनवनाडिकाभ्यंतरेतदादेशकालकथनांतेकालात्ययप्रायश्चित्तंकरिष्ये इतिसंकल्प्य लौकिक्या १९

माज्यंजुहोंचतुर्गृहीत्वाअहवनीयेजुहोति दोषावस्तन्मःस्वाहा अग्नयइदं० सर्वप्रा यश्चित्तेवकृत्वाविष्वदानीमानरंतेत्यादिप्रतिपद्यते एवंप्रातर्होदशनाडिकात्ययेपि त त्रहोमे प्रातर्वस्तन्मःस्वाहा अग्नयइदं० सर्वप्रायश्चित्तेचेति एवमाश्वलायनैरपि तत्र उत्सृताज्येनहोमइतिविशेषः अनुद्धृतश्चेतदानकालात्ययप्रायश्चित्तं तत्रानुद्धरणप्रा यश्चित्तेनैवसिद्धिः॥ यदिदेवान्मानुषाद्वानिमित्तात्प्रा तर्हीमस्यलोपः सायंहोमप्रासश्चेत्तदाउद्धरणात्पूर्वदेशकालौसंकीर्त्यहोमलोपेससंहो तारंहोष्यामीतिसंकल्प्य आहवनीयप्रणीयलौकिकाज्यंजुहोंचतुर्गृहीत्वामदाद विक्षेतेत्यादिअग्नातेत्वंनेवस्पेवेतेकृद्धिधेनामन् विधेमतेनामविधेस्त्वमस्माकंनाम वाचस्पतिःसोमसपात् मादेव्यस्तंतुछेदिमानुष्यःनमोदिवे नमःपृथिव्येस्वाहा वा

चमर्तेयेब्रह्मणइदं० सर्वप्रायश्चित्तंवक्ष्यत्वाविस्मृस्मरेत् ततस्तमग्निंपरित्यज्यकाल
लप्राप्तहोमंउद्धरणपूर्वंकुर्यात् एवंष्टमेहोमपर्यंतंप्रतिहोमेसप्तहोताहोमश्चतिके
वित्त आश्वलायनानांहोमलोपेमनस्वतिहोमः तत्रप्रयोगः देशकालौसंकीर्त्यअनुगतगार्हपत्यमुत्पादयिष्या
मिइतिसंकल्प्य इतःप्रथमंजज्ञेअग्निःस्वाद्योनेरधिजातवेदाः सगायत्रियात्रिष्टु
भाजगत्यादेवेभ्योदव्यवहतु इतिमंत्रेणमथियित्वाजातमग्निं अग्नेसंम्राडियंतेप्र
रमस्वसदमेसुकृन्मायोर्जयसाय इत्यग्निमंत्र्य संम्राडसिविराडसिसारस्वतौत्वौग्नौ
समिधातामन्नादंत्वान्नपत्याय तूष्णींगार्हपत्यायतनेनिधायसर्ववत्प्रणीयत
पस्वतेष्टिः इष्ट्वाचैत्रीमित्रादिहोमः सयथा देशकालौसंकीर्त्यगार्हपत्यानुग
मननिमित्तंतपस्वतेष्टिस्वानेमित्रादिहोष्यामि इतिसंकल्प्य लौकिकाग्निंसंस्क

रामः २०

अवक्षाणानामनावेनसमनारणीसम्पद्यमंथनेक्रियमाणेयदिनजायेतत्दालो
किकाग्निमादायगार्हपत्यायतनेनिधायधूम्पादानादिमार्जनांतंहोमंकृत्वालौकि
काग्निपरित्यज्यपुनर्मथेत् देशकालौसंकीर्त्यअनुगतगार्हपत्यमुत्पादयिष्या
मिइतिसंकल्प्य इतःप्रथमंजज्ञेअग्निःस्वाद्योनेरधिजातवेदाः सगायत्रियात्रिष्टु
भाजगत्यादेवेभ्योदव्यवहतु इतिमंत्रेणमथियित्वाजातमग्निं अग्नेसंम्राडियंतेप्र
रमस्वसदमेसुकृन्मायोर्जयसाय इत्यग्निमंत्र्य संम्राडसिविराडसिसारस्वतौत्वौग्नौ
समिधातामन्नादंत्वान्नपत्याय तूष्णींगार्हपत्यायतनेनिधायसर्ववत्प्रणीयत
पस्वतेष्टिः इष्ट्वाचैत्रीमित्रादिहोमः सयथा देशकालौसंकीर्त्यगार्हपत्यानुग
मननिमित्तंतपस्वतेष्टिस्वानेमित्रादिहोष्यामि इतिसंकल्प्य लौकिकाग्निंसंस्क

वेणजुह्वाग्रहीत्वाजुहोति मित्रायस्वाहा १ वरुणायस्वाहा २ अग्नयेस्वाहा ३ अग्नयेतपतयेस्वाहा ४ अग्नयेतपस्वतेजनदृतेपावकवकतेस्वाहा ५ अग्नयेशुचयेस्वाहा ६ अग्नयेज्योतिष्मतेस्वाहा ७ सूर्यायस्वाहा ८ भूस्वाहा ९ भुवःस्वाहा १० सुवःस्वाहा ११ भूर्भुवःसुवःस्वाहा १२ यद्यालिंगंत्यागः केचिदेतद्धोममाहवनीयेइच्छंति तदाहवनीयमात्रंप्रणीयमित्रादीनुक्त्वातंविसृज्यधृष्यादानाग्नि होत्रहोमःकार्यः अनुहृताग्नौउदयास्तमयेगार्हपत्यानुगमनेसर्वानुगतिमित्त उनराधानमेव गार्हपत्योत्पत्तावपि एकस्मिन्होमकालेऽतीतेऽनराधानं उदयास्तमयाचेत्सर्वंस्मृतंचेद्यथाशास्त्रमेव यक्षहोमकृतेऽङ्करणका लेप्येतदेवतत्रास्तोदयात्सर्वंउर्ध्वंवानउनराधानं उद्धरणोत्तरंप्राधानहोमात्पा

कृगार्हपत्योनुगच्छेत्तदाहवनीयंदक्षिणाग्निंवानुगम्यगार्हपत्यमनक्ति नानित्यारणी मस्पृश्यमित्रादिहोमात्पाक्कृत्वाहवनीयंवाचात्वाहोत्रेतिनुहृत्य एतंपवित्राणि इतिदक्षिणाग्निंप्रणीय अन्वग्निरुषसामग्रमक्ष्यदन्वहानि प्रथमोजातवेदाः अनुसूर्यमुदयतांचरश्मीननुद्यावापृथिवीभाततान इत्यनेनमंत्रेणाहवनीयंप्रणीयाहवनीयएवतपस्वीतीक्षिञानेमित्रादिस्रुत्वास्रुवंकुर्यात् प्रधानहोमोत्तरं तुनाहवनीयदक्षिणाग्न्योरनुगमनंस्रुवेत्रिघकारेणगार्हपत्यस्योत्पतिंकुर्यात् अवशिष्टहोमकर्मणस्तूलोपएवप्रणयनप्रभृतिपाक्रहोमकालादाहवनीयोनुग च्छेत्कालद्वयेगार्हपत्यात्पुनःप्रणीयज्योतिष्मतीक्षिञानेमित्रादीन्होष्यामीतिसंक ल्प्य आहवनीयेमित्रादीनुत्वाकृतांतांदारभ्यहोमशेषंसमापयेत् प्रणयनप्रभृति

आक्षेमकालादक्षिणाग्नानुगमने एतंऽविज्ञानीतिगार्हपत्यात्पुनः प्रणीयद
क्षिणाग्नानुगमनेनिमित्तंसर्वप्रायश्चित्तंहोष्यामीतिसंकल्प्य आहवनीयद
क्षिणाग्नेर्वासर्वप्रायश्चित्तंकृत्वाहुतांतादारभ्यहोमशेषंसमापयेत् आहवनी
यहोमोत्तरंदक्षिणाग्नुगमनेनतस्योत्पत्तिः तत्कर्मणांलोपएव यदिप्रथमा
ऊतिहोमकालेआहवनीयोनुगच्छेत्तदाऽदानमप्यगात्स्वाहेत्याज्याऊतिंगार्ह
पत्येकृत्वास्रुवंनआहवनीयंप्रणीयसर्वप्रायश्चित्तमाहवनीयेकृत्वाप्रकृति
वदग्निहोत्रहोमः नानुगतेष्टिमित्रादयोवाविशेषेणसामान्यंवाधात् एवं
गार्हपत्यानुगतेऽदानः प्राणमप्यगात्साहेत्याहवनीयेकृत्वानित्यारणीभस्म
नासंस्पृशंमंथयेदित्यादिगार्हपत्यायत्तेनिधायसर्वप्रायश्चित्तंतत्रैवकृत्वा

राम: २२

ततोहोमसमाप्तिर्नोत्पत्स्यतेप्रायश्चित्तोएवंदक्षिणाग्नुगमनेत्वानऽदानमथगार्ह
पत्यंकृत्वायोनितऽत्पत्स्यतेसर्वप्रायश्चित्तंदक्षिणाग्नौकृत्वाहोमंकृत्वासर्व
वद्धोमसमाप्तिः सर्वाकृतौकृतायांयद्याहवनीयोनुगतस्तदायस्मात्काष्टाद
ग्निरुपशान्तस्तस्मिंश्चकलेशकलान्नावेतत्रहिरण्यंनिधायप्रकृतिमंत्रस्थाने
अग्निदारौदारावग्निस्त्वादेतिमंत्रेणकृत्वागार्हपत्यदक्षिणाग्नयोर्हृत्वाआह
वनीयेस्रुक्त्वंप्रतप्यतस्योपरिसम्मृज्यनयरिषेच्चनयदार्थत्रयाणांनिवृत्तिः त
त्राग्निरभावात्। आहवनीयेहोमेकृतेऽग्न्यंतरेनुगतेनोसतिस्तत्कर्मणांलोप
एवाऽनाज्ञातत्वंजपेत्। गार्हपत्यस्यतुसर्वत्रास्त्यायमनुगमनेमंथनंतयस्त्वेष्टि
मित्रादयोवा॥ [illegible] हरणकालेगार्हपत्योनुगतेनस्मनान

LIBRARY OF THE BOMBAY BRANCH OF THE ROYAL ASIATIC SOCIETY

रणीसंस्पृश्य इतोयज्ञप्रथममेग्नेयोनिरग्नेअक्षिजातवेदाः सगायत्रियात्रिष्टुभा
जगत्यानुष्टुभाच्छंदोभ्यंवहनःप्रजानन् इतिमथित्वागार्हपत्यस्थितस्मात्पो
स्यतदायतनंगोमयेनोप्यमथितमग्निमायतनेनिधायाहवनीयमात्रंश्रुणीयप
वित्राभ्यामाज्यस्योत्पवित्रंचेयंविसृज्यस्रक्स्रुवमाहवनीयेनिष्टप्यसंमृज्य
द्वादशगृहीतमष्टगृहीतंचतुर्गृहीतंवागृहीत्वागार्हपत्यानुगमनंप्रायश्चित्ता
र्थंतपस्वतेष्टिस्थानेश्रुणीश्रुतिंतोष्यामीतिसंकल्प्य अग्नयेतपस्वतेजनद्वते
पावकवतेस्वाहा अग्नयेतपस्वतेजनद्वतेपावकंवतश्चं० सर्वप्रायश्चित्तेवि रामः
ष्णुस्मरणंकृत्वा मंथनादजायमानेपियावज्जन्मनावमथितमेवततस्तपस्व २३
तेष्टिः श्रुणीश्रुतीवी ततोग्निहोत्रहोमोद्धृतप्रायश्चित्तेनसहयदिहोमकालोपिग

तस्तदामनस्वतीहोमोपिकार्यः अथश्रुणयनानंतरंआहवनीयविद्यमानेगा
र्हपत्येनुगच्छेत्तदाम्नस्यावक्षाणेभ्योमथित्वाहवनीयमनुगमयित्वा
पुनर्विहरणं क्षामान्नावेनस्मनारणीसंस्पृश्यमयपेत् इतोजज्ञइतिऽनस्त्र
ंश्रीश्रुणीयाहवनीयमुपतिष्ठेत अग्नेसंम्राळिषरायेरमस्वसहसेद्युम्नायोर्जेप
त्याय संम्राळसिस्वराळसिसारस्वतोत्वौन्नौद्रावतामन्नादंत्वान्नपत्याय द
धइति ततस्तपस्वतेष्टिः श्रुणीश्रुतिर्वाविष्णुस्मरणंचतत्तोहमः अग्निहोत्रऽ
व्याधिश्रयणागार्हपत्याऽऽहृतेंगारेषुयदिऽऽहृतस्यगार्हपत्यस्यनाशस्तदा
र्हपत्यंमथित्वातपस्वतेष्टिंमित्रादिर्वाविधायपुनरंगारनिर्हरणादिहोमंसमाप्
येत् अथोढमाचानुगमनेपुनरपीध्मसर्वप्रायश्चित्तआहवनीयंकृत्वायजुर्वेष

प्रायश्चित्तंदक्षिणाग्नोजुहुयात् अपोढेवर्त्तमानेगार्हपत्यानुगमनेपीठैकदेशंगार्ह
पत्येनिधायसर्वप्रायश्चित्तोत्यनुत्तेषुप्रायश्चित्तेच इत्यनुगतप्रायश्चित्तंच
तु[illegible]श्चित्तो[illegible]धायतत्रप्रायश्चित्तं परिषेचनादोहविः प्रोक्षणादौ
चजलबिंदवोग्नेरुपरिगलेच्चेतदा उपघातप्रायश्चित्तेचकरिष्येतिसंकल्प्य उ
नस्त्वादित्याऋचमवः समिधंवांपुनर्ब्राह्मणोवक्ष्यतीध्मयज्ञेः घृतेनत्वंतनुवो
वर्धयस्वसत्याः संतुयजमानस्यकामाः इतिसमिधमादध्यात् एवंमलोपहतो
समिधाधानंसर्वप्रायश्चित्तंचकर्त्तव्यं तत्रहादशविधमलाःतेच वसाशुक्रम
संज्ञजामत्रविट्कलीविट्नखः श्लेष्माश्रुदृषिकास्वेदोद्वादशेतेनृणामलाः
इति तथाश्वमांजारनकुलेमत्कुंटध्वांक्षाखुयुरीपस्पर्शेपदोपहतेभ्युक्षस्पस्य

रामः २६

त्रनिमक्तपिंडादावस्थिनिगमनेनधोपसमिधंसर्वप्रायश्चित्तंचारजस्वलामाद्यं
डालमहापतितादिस्पर्शनेपुनराधानं॥ ॥उपघातप्रायश्चित्तं॥ ॥अथाग्निहो
त्रद्रव्यंपयस्योअधिश्रितंत्रारत्रारंकुर्यात् समोषपापमानमित्यग्निमंत्रादवनीये
सर्वप्रायश्चित्तंश्रुत्वाविस्मरणंचकृत्वाप्रकृतिवद्धोमंकुर्यात् आश्वलायेनाना
मर्यादंसमानं तत्रोदस्ताज्येनहोमश्चतिविशेषः अग्निहोत्रद्रव्यमधिश्रितकेशाकी
टादिनाव्याप्तंदातत्सर्वंक्वचिन्निक्षिप्याहवनीयंप्राप्यतूष्णींसमिधमाधायाहव
नीयादुत्तरतोस्थुस्मनिःसार्यतस्मिन्सर्वकृतंजुहुयात् मनसामंत्रमुच्चारयेत् एव
मुन्नीतेष्वेवमेवप्रकारः अग्निहोत्रस्थालीप्रक्षाल्यान्यंश्रुथमानीयाधिश्रयणा
दिकुर्यात् आयस्तंवानाशसासि अयक्ष्मावःशोभ्येमंयज्ञं० उस्संउहेति० ५

तिमंत्रायाजपमित्यधिकं इतरसमानंयदिकेशाकीटाद्ययनेतुशाक्यतदपनीयस्रु
लीगतंस्रुवंप्रीक्ष्यतेनैवस्रुजुह्यात् अपिवातस्रुवमस्यशक्षिप्यस्रुवांतरमुत्पाद्यजु
ह्यात् तंडुलादिस्रुवेघृतेवं अग्निहोत्रस्रुवेनिरूढे मित्रोजनान्यातयतिस्रु
वाणोमित्रोदधारपृथिवीमुतद्यां मित्रःकृष्टीरनिमिषाभिचष्टेमित्रायहव्यंघृत
वज्जुहोति इतिमंत्रेणसमिदेकामाहवनीयेजुत्वासर्वप्रायश्चित्तंविस्मरणंक्रमु
त् आयन्तंवानामथेतदेवस्वसूत्रेअनुक्तत्वात् अग्निहोत्रहव्यमुद्वासनकाले
विष्यंदेततदाविष्यंदनमात्रमादाय मरुद्योपृथि० मनिः इतिमंत्रेणाहवनीय
स्यनस्मांतेनिनीयततस्स्रुवालीगतेनहोमंकुर्यात् विष्यंदनेनाग्निहोत्रंचेज्जा
ह्नुयात्तदास्स्रुवालीगतेनैहोमंकुर्यात् मपिदृष्टंतहव्यमस्रुत्स्रुवंप्रक्षिप्याग्नि

रुम० २५

होत्रस्रुवंप्रक्षाल्यान्यमानीयसर्ववजुह्यात् इतिहविषिप्रायश्चित्तानि
[illegible] यदिहूयमानंस्कंदेत्तदा यदग्नउग्रंपृथिवीमस्कन्
यदोषधीरप्यसरद्यदापः पयोगृहेषुपयोअग्नियास्कपयोवत्सेषुपयोअस्कतन्म
यि इत्यभिमंत्र्य समङ्गवःप्रदिशोमित्वांयोनिमपिगछत अस्थिजःप्रजयात्वंयास
मापरासेचिमत्पयः इत्यभिरभुक्ष्य सर्वप्रायश्चित्तंकृत्वाशेषेणहोमः यजमान
मन्योरागामिहोमकालादनन्तरं सर्वस्कंदनेऽन्यांउग्धाहोमिन्लमक्षप्रक्षिपे
त् अथतस्यदशावस्थाभवति हूयमानंहुतं२क्रीयमाणं३ कृतं४ अधिश्रिय
माणं५ अधिश्रितं६ उद्वास्यमानं७ उद्वासितं८ उन्नीयमानं९ उन्नीतं१० एता
स्ववस्थासुअसर्वस्कंदनेपूर्वोक्तस्कंदनप्रायश्चित्तंकृत्वाशिष्टेनैवयथाकर्थंचि

होमः सर्वस्कंदनेस्कन्नप्रायश्चित्तं विधायान्यांऽउग्धाहोमः एवमन्यद्व्येतदानी
यहोमः चतुरवतीनांचतुर्थीप्राक्स्कंदनेस्कविगतंस्थाल्यामानीयपुनरुन्नी
यहोतव्यं चतुर्थीन्नियनोत्तरंसर्वस्कंदने अस्कांद्यौःपृथिवीमस्कान्पर्वतो
वागाः स्कंन्नेमाविश्वाभुवनास्कंन्नोयज्ञःप्रजनयतु भस्कानजनिप्राजनिष्टस्कं
न्नाजायतेयंषा स्कन्नात्प्रजानिषीमहि इतिस्कन्नमभिमंत्र्य उन्नयपृथिवी
मिदींदिव्येनन्नः उद्नोदिव्यस्यनोदेहीशानोविसृजादितिं स्रुत्यङ्गिरस्मुक्ष्य
पुनस्स्थालीतमुन्नीयहोमः असर्वस्कंदस्कन्नमात्रमभिमंत्र्यास्रुक्षपरिवक्तिमंत्रा
न्तं ततःशेषेणहोमः नक्षस्यलोपः तंदेतत्स्तवमात्रस्कंदने स्कवाहुतेतुन
प्रायश्चित्तं उनीतंस्थालीगतंचोन्नयस्कंन्नेतुस्कन्नाभिमंत्राणास्रुक्षणेकृत्वा

पुनरन्यांऽउग्धाहोतव्यं जायापत्योरनड्वानंच उर्वंतरिक्षंवीत्यास्यदक्षाहोत्रसा
मान्तपर्यंतंयदिशुचौदेशेस्कंदेतदास्कन्नप्रदेशेउपविश्यस्कन्नंपुनःस्रुचिगृही
त्वा दृंहीरसित्यासुस्पर्शनेकृतेजुहोसकृद्गृहीत्वा अवतेहेडोवरुणकृ०तानि
उदुत्तम०येस्यामस्वाहेतिमंत्रान्याऽकृत्वाहोमशेषंसमापयेत् अशुचिदेशेस्कंद
नेअस्कानित्यादिप्रायश्चित्तंविधायवारुणीम्यामेकाऽकृतीऽकृत्वापुनस्स्थालीतऽ
न्नीयहोमशेषंसमापयेत् यजमानपत्नयोरनड्वानं दक्षाहोत्रसमास्यनंतरंश्रा
कुत्रासमीपेयादनात् स्कन्नेस्कन्नानिमर्शनादिकृत्वास्कन्नशिष्टेनैवहोमः ना
त्रस्कन्नद्रव्यपुनर्ग्रहणं सर्वस्कंदनेअनिमर्शनादिकृत्वाऽसंस्कृतमन्यद्द्रव्या
क्षिप्त्वाहोमःकार्यः यद्दर्शेषुसाद्यमानंस्कंदेत्तदासर्वस्कंदनेचस्कन्नानिमर्श

नादिकृत्वास्कन्नसृक्समीपेअन्यत्सजातीयद्रव्यंप्रक्षिप्यहोमः दर्भेषुस्थापितं
स्रुवाज्यंतेः स्रुवेस्कन्नेन अग्निमथ्नादिकृत्वास्कन्नंशिष्टेनहोमः सर्वस्कन्नेनअ
न्येनस्थालीमादायतत्रैवोन्नीयहोमः स्रुगादानादारभ्यहोमात्सर्वंयदिस्कन्ने
तत्रकेशविकारोनित्यत्वेनउनहोममिच्छंति रुद्रवत्सस्रुविकल्पेनेच्छंतियदि
क्रियतेतदा सर्ववत्कर्त्तव्यं स्रुवीकृतौ कृतायांत्रवशिष्टंयदिकंदेत् स्रुवीकृतौ
सर्वंवापत्रेतदास्थाल्यास्त्विरन्युन्नीय यत्रवेत्यवनस्पतेदेवानांगुह्यानामानि त
त्रह्मानिगायय इतिवानस्पत्यर्चामभिधमाधाय उत्तराकृतिंकृत्वाघनहोमं
वकुर्यात्तु आश्वलायनानापप्येवं अल्पावशिष्टेतैवहोमः स्रुवमात्रादन
स्कंदनेसर्वप्रायश्चित्तमेव नस्मकृत्वीदोस्कंदनेविशेषः नस्मन्यग्नौहविधाने

प्रा० त० २७

वियांस्तीर्णेपिवर्हिषि। कृत्वेविश्रस्यपाणौचेत्स्कन्नदोषोनविद्यतेइति. तंडुलादि
पयोव्यतिरिक्तकठिनद्रव्यस्कंदनेआश्वलायनानां। देवांजनमगन्यज्ञस्तस्यमाग्नी
रवतुर्वर्द्धतां। स्वाहाघृतेनमुचतुयज्ञोयज्ञपतिंमहसः स्वपत्येस्वाहा। भुवनपत्ये
स्वाहा। भूतानांपतयेस्वाहाऽश्वश्वस्कंद इत्येनस्कन्नमभिमृश्यसर्वप्रायश्चित्तंजु
हुयात्स्कन्नद्रव्यमप्सुनिक्षियेत। आपस्तंबानामप्येतत्तंडुलादिद्रव्येष्वि
कल्पेनभवति सायंहोमेसूर्यायेज्योतिरितिप्रमादायन्मंत्रपक्षितस्यागश्चक्रुत
तदास्कन्नवत्पुनर्होमः एवंप्रातः ॥ अग्निहोत्रेअधिश्रित्तेतरायदिस्रुवागळेत्तदागार्हप
त्यादाहवनीयपर्यंतं इदंविष्णुरित्यनेनभस्मलेखांकुर्यात् तेनैवमंत्रेणभस्म

राम: २७

नाशुनःपदंशतिवपेत् सर्वप्रायश्चित्तंकुर्यात् उद्वासनाऽर्ध्वंस्रुवीस्रुंविधाय
ऽदकेनप्रोक्षणंगोरावक्रमणंचाधिकं एवंमार्जीरमुनुष्मगमनेच आश्वलायना
नां अग्निहोत्रस्थेकुत्रोषूपसादितेतराश्चापुरुषोवागछेन्नदागवातिक्रम
णंशुनोऽस्मनाशुनःपदंस्रुरयेदिदंविष्णुर्विचक्रमइतिमंत्रेण प्रतिपदमंत्रः
स्रुस्मधारस्रुदकधारांचतंतुवन्वंनितिमंत्रेणगार्हपत्यादाहवनीयमुनुग
मप्यशुनःप्राणीय तदग्नेस्वंधितंपदंदितेस्त्र्यस्मरन्नीनन्वाततान तेच
रयिष्टामनुसंनरेतांसन्नसृजसुमत्याचाजवत्या त्वमग्नेसप्रथाअसिजुष्टोहो रात्र
तावरेणः त्वयायज्ञंवितन्वते इत्येताभ्यामुपस्थायअग्निहोत्रहोमंसमाप्य अं २८
तरागमनजन्यदोषपरिहारार्थंपाथिकृतीष्टिस्थाने इर्णाजितिंहोष्यामीतिसंक

ल्प्य आहवनीयंविहृत्यआज्यमुत्पूयस्रुचिचतुर्गृहीत्वाअग्नयेपथिकृतेस्वा
हेत्याहवनीयेहुत्वासर्वप्रायश्चित्तंहुत्वयथाशक्तिदक्षिणादानंविष्णुस्मरणंचकु
र्यात् मार्जीरगमनेप्येवं॥ ॥इत्यनागमनप्रायश्चित्तं॥ अंगारवह्निगमनेप्राय
श्चित्तंसमाप्तिपर्यंतंस्थितियोगस्तथा परिव्राजपतिःकविरग्निर्द्व्यान्यक्रमीत्
दधत्नानिदाशुषेजतिस्रिःप्रदक्षिणीकृत्यइदंतएकंपरुडतएकंतृतीयेन
ज्योतिषासंविशस्व संवर्चानस्तनुवेचारुरेधिप्रियेदेवानांपरमेजनित्रेशति
मंत्रेणायतनेप्रक्षिप्यसर्वप्रायश्चित्तंकुर्यात् इदंचाहवनीयएवनान्याग्निषु
अन्येषुवल्मीकपक्षेपसर्वप्रायश्चित्तं आश्वलायनानांपरिव्राजयतिः कविरिति
परिक्रमणवर्जंसर्वं अग्निहोत्राऽहवणीनिधेत्तदान्यामाकृत्यत्तयाकृत्वानिर्व

मग्निहोत्रहवणीमाहवनीयेप्रादेंडाप्रत्यक्रुक्करांप्रास्यसर्वप्रायश्चित्तंजुहुयात् एवंस
र्वेष्वपिवानस्पत्येषु भाज्यस्थाल्यामिन्नमयमिन्नेतुअक्षुत्यागः आहिताग्निःप्रातर
स्नातोग्निहोत्रंजुहुयात्तदानयेकपालंनिर्वपेत्वंनोअग्नेसत्वन्नोअ
ग्नइतियाज्यानुवाक्ये श्रपीजुहुतिवाजुहुयात् यद्यस्तमितेअस्तमितेभ्यात्पाहोमो
भवतितदातस्मिन्नेवाहवनीयेपुनर्होमंकुर्यात् होमोत्तरंयजमानोगार्हपत्याहव
नीयानुपतिष्ठते भवतन्नःसमसो•मद्यन्नः इतिएवंप्रातः उदितहोमिना उद
योत्तरंपुनराधानं यद्यग्निहोत्रहोममध्येयदग्निंचतदाग्न्यगारेअपस्तीर्याहवनीयं
हृत्वैसादयित्वेत्वंतेहोममध्येगुरुणाजमदोषपरिहारार्थंउद्धृत्यतमसस्परिउत्पंजा राम
तवेदंसंचित्रंदेवानामितेतेमंत्रैराज्याहुतीर्हुत्वामिसेतेमंत्रैराज्याहुतीर्हुत्वा २९

त्वासर्वप्रायश्चित्तंविस्मरणंचकृत्वाएषातेअग्नेत्यादिप्रतिपद्यते आश्वलायनानामा
म्यवतत्राजोत्पवनमधिकं प्रायश्चित्तसारंचदग्रेपादं भावीकारमतेचेद्गृहेनवोम्वो
यमादित्याइत्येतान्यांमाज्याहुतिद्वयंसर्वप्रायश्चित्तंचविस्मरणंचअग्निहोत्रहोमेयद
ग्नेयानिकानिचेत्युपसमिंधनादूर्ध्वमाहवनीयहोमात्पूर्वंयदित्यजमानोस्त्रीयात्यिवे
द्धातदा यन्नेवयंहुरुषत्रायविष्टविद्वांसश्चक्रमाकच्चनागः कधीस्वाम्मांअदिते
अनागास्त्वेनांसिसिश्रथोविषगग्ने यथाहत्वहसोवोगोयंचित्पदिवितामुंचताय
जत्राः एवात्वमस्मत्प्रमुंचाम्यंहः प्रातर्यग्नेत्वरंन्नआयु इतिद्वाभ्यांमाहुतीर्जुहु
यात् जयद्वाहोमाग्निःस्विष्टकृद्देवता उपसमिंधनात्सर्वंचैतद्वातन्नतीष्टिः श्रपीजु
हुतिर्वा एवंयत्किंचिदंगलोपेवन्नयतोन्यूनाधिकभावेमंत्रक्रियाविपर्यासेकर्तव्यवि

पर्यग्नेयजमानपत्न्योरभिधानेव्रतलोपेमार्जारादिनामंतरागमनेऽन्यस्मिन्नज्ञाते
दोषोऽज्ञानात्० पुरुषसंमितो० यत्पाकत्रात्वमग्नेव्रतया० यद्वो वयंप्रमिनम०त्वनोअ
ग्निसत्वन्नोअग्नेव्याहृतीश्चजपेत्सर्वंसांगतासिविष्णुस्मरणंच[illegible]
[illegible] तत्रादौआन्वाहि
तग्नायश्चित्तं अथापस्तंबाश्वलायनयोःसमानएव अन्वाधानानंतरमाहवनीयो
नुगच्छेन्नदाअन्वाहितमाहवनीयंजपादयिष्यामीतिसंकल्प्य आयतनस्थमग्नि
मुत्सृज्यसदायतनंगोमयोपलिप्य अन्वग्निरुषसामग्रमख्यदन्वहानिश्रथमोजा
तवेदाः अनुसूर्यस्यपुरुत्राचरन्तमरुद्यावाक्षथिवीआततान इतिमंत्रेणान्यमा
हवनीयंप्रणीयन्नरितिमनसायजमानउपतिष्ठेत असंस्कृतमाज्यंस्कंदेणाहवनी

राम:
३९

येजुहोती योअग्निंदेववीतयेहविष्माꣳआविवासति तस्मैपावकमृडयस्वाहा
अग्नयेपावकायेदं० तत्तोजुक्रासक्रुरुदित्वाऽदंविष्णुर्विरेत्वाऽविष्णवऽदं०
सर्वप्रायश्चित्तंकृत्वाततोयजमानोजपति अग्नेव्रतपतेव्रतंचरिष्यामितच्छकेयं
तन्मेराध्यतां वायोव्र० आदित्यव्रत० व्रतानांव्रतपते०संग्राडसिव्रतपात्रसि०
धासमिति यदिगार्हपत्यानुगच्छेन्नदात्रजनारणीसंस्पृश्यत्रलीमथित्वायनेनिधा
यन्नरित्कपस्तायस्रुवंहृत्वायजमानोपस्तानांतसमानं दक्षिणेग्नमनुगमने
योनितउत्पाद्यन्नरित्पादियमानोपस्तानांतसमानं प्रणयनानंतरमन्वाधात्सा
क आकआहवनीयानुगमनेदेशकालकथनांतेप्रणयनानंतरमाहवनीया
नुगमनेसर्वप्रायश्चित्तंहोष्यामिइतिसंकल्प्य असंस्कृतेनाहवनीयेसर्वप्रायश्चि

तंजुहुयात् एवंदक्षिणाग्निरपिगार्हपत्ये तेघेवाग्निषुअग्निहोत्रहोममिष्ट्यादिनान्यप्राय
श्चित्तं पिंडपितृयज्ञएकोल्मुकनाशेसर्वप्रायश्चित्तंजुहुयात् दक्षिणाग्नेराहरणं
अनाहिताग्नीमुर्ध्वंनिर्वपेत्तंसंस्टृज्यमुत्करेत्काउनमाहिताग्नेर्निर्वपेत्सर्वप्रायश्चि
त्तंच एवंद्रव्यत्यासेनद्रव्यंपरित्यज्यनिर्वापादिकृत्वायागः एवंनिर्वापविस्मृतौअं
तरितप्रायश्चित्तंचहोदेवासर्वप्रायश्चित्तंकृत्वाउनर्निर्वापंकुर्यात् एवप्रोक्षणा
दिमंत्रेषुदेवताविपर्यासेसर्वप्रायश्चित्तं हविःशेषोद्वासनमस्कृत्वा नूज्ञार्थय
दावणंकरोतितदायद्यदेवत्याऋतीजुहुयात् यदिघृतीताआपोनूमोनिःशेषंवा
पनेयःशेषंवागच्छेयुस्तदासंवापात्सर्वंचेतदाआपोदिष्टेतिस्रुनिःशेषंगृहीत्वा
तेनमन्थापस्त्याज्याऋतिंजुहुयात् स्रुक्नावशेषेणप्रायश्चित्तांशेष्टेनैवसंवंकृत्वा

सर्वप्रायश्चित्तंकुर्यात् संवपनाऽर्ध्वंसर्वप्रायश्चित्तमेव दर्शपूर्णमासादौहविः
प्रोक्षणंकुर्वन्यद्यग्निनिः प्रोक्षेत्तदासुनस्त्वित्यनयासमिदाधानंकुर्यात् उपधा
नात्पाक् यदिकपालानामन्यतमन्निछेत्तत् तज्ञायज्ञात्वाज्ञाताक्षरयासंदधा
मिइतिसंधानकारैर्द्रव्यैःसंधाय उपविर्गार्हपत्येधारयित्वा तस्मोपयाज्येनमनो
ज्योतिर्जुषतामित्स्रुचाऋत्वा ब्राह्मणा नूमिन्नेर्मिमगान्मातामातरमप्यगात् नू
यस्मउत्रःपशुनियोनोद्वेष्टिसन्निद्यतांइत्यनेनानिमंत्रितेकृते अग्निनोघर्मोजो
रदातुर्यतआत्तस्तद्गच्छतु स्रुचोवेदिःपरिधयश्चसर्वेयज्ञस्यायुरनुसंचरति
इत्यप्सुप्रक्षिपंतितान्यकपालमकृत्वासादनानिमन्त्रनिप्रोक्षणादि कृत्वात्रयस्त्रिं
शंतंतवइतिकपालेघाकृत्वयुक्तेप्रक्षिपेत् उपदितेषुकपालेषुयदन्यन्निये

न्नदागायत्रात्वान्नाताक्षरंयात्वादिनासंधानादिअग्नुत्रक्षेपांतेकृत्वाअन्यत्कपालमा
हृत्यनिलस्यकपालस्यस्थानेत्रयस्त्रिंशंन्नातंतवइत्कपदध्यात् कपालमधिश्रया
णात्सर्वंनिर्देवनस्पेद्धातदाम्हीद्योःपृथीवीचनइतिस्कवाज्यंजुहोति ततोविधि
नान्यत्कपालमुपधायघरोडाश्राधिश्रयणादिकरोति घरोडाश्रोद्धादश्रा नानंतर
मेदने नाश्रोवासर्वप्रायश्चित्तमेव आश्वलायनानांतुकपालंयदिनिश्चरदा गा
त्यात्वान्नाताक्षरयायंद धामीतिमंत्रेणसंदधायां अग्निन्नोघर्मोजीरदानुर्यतआ
तस्तदगन्पुनः इध्मोवेदिःपरिधयश्चसर्वयज्ञस्यायुरनुसंचरंतु त्रयस्त्रिंशातंतवो
यान्वितन्वतइमंयज्ञस्वधयायेयजंते तेनिःछिद्रंघृतदध्नोयजत्रस्वाहायज्ञो
अप्येतुदेवानितिमंत्राभ्यांजलेप्रक्षिप्त ततःसर्वप्रायश्चित्तं एवंस्वादिनिरवदली

गनिआस्रुचिद्रव्यहानिवाअग्नेतिमंत्राभ्यांजलेप्रक्षिपेत्सर्वप्रायश्चित्तंच अ
न्यानिमृन्मयानिअस्रुचिस्रष्टानिनिम्नानिवाभूमिर्दीमगान्माताभातरमप्य
गात् न्त्यास्मपुत्रैःपन्नुनिर्योनोद्देष्टिसनियतामितिजलेप्रक्षिप्यसर्वप्रायश्चि
त्तंवेति दर्शपूर्णमासयोरन्वाधानदिनेयदिपत्नीरजस्वलातदातमपरुध्ययागंकु
र्यात् तत्रयोक्तैर्वेदैःपश्चाउदगयस्थापयेत् वैषेपत्नीसनह्यतिलुप्यते नेजोसी
त्यग्निश्रयणंतेजसेन्यपादान्चलुप्यते संयत्नीहोमश्चविधेयः एवमिष्टिंसमाप
ये ततोरुतुगमनेअमोहमस्मिसात्वंद्यौरहंपृथिवीत्वंसामाहमृक्तावेहसं
नावावहसहरेनोदधावेहेउं सेतुत्रायवेनवैरायस्योषायसुप्रजास्त्वायसुवी
र्यायेतिआक्रम्यं ततोविष्णुर्योनिमित्यादित्रयोदशनिरग्निमंत्राहिंरूपतामुपेत्या

त्र वक्रपक्विकर्मीण्यग्निःकुर्यात्र एवंप्रस्तायांसूतकांतेएवेष्टिः एवंविकृति
ष्वन्वाधानादूर्ध्वतामपरुध्यैवयागः प्रथमपिंडपितृयज्ञारंभेयदिरजस्वला
तदादर्शांतरेप्रक्षेप्तारंकृत्वापिंडपितृयज्ञारंभः द्वितीयादौनप्रतिबंधः दर्श
पूर्णमासादिषुपवित्रकर्णीदूर्ध्वप्रस्तरेप्रतिपत्तिपर्यंतंयदिमध्येपवित्रंनश्येत्तदा
पवित्रेस्कंदतिपवित्रंछित्वाविस्रोमनसाऽग्नऽइरयुमृज्यतेनपवित्रंकार्यंकृत्वा
ष्टिंसमाप्य पुनःप्रणयनादिप्रायश्चित्तांतेऽग्नयेपवित्रवतेष्टाकपालंनिर्वपेत् रा०म
अन्वाक्षोतस्मिन्नेवेष्टितंत्रेप्रधानयागात्सर्वंचतुश्चतुर्गृहीतमाज्यंस्रुक्स्रुवावा
दाय अग्नयेपवित्रवतेस्वाहेतिपूर्णाहुतिजुहुयात् दर्शपूर्णमासयोरन्वाधा ३३
नानंतरंप्रधानयात्सर्वंयदिग्रहस्यात्तदासर्वंक्तिमग्निहोत्रवत्कुर्यात् एवमह

माध्यायांविकृतावपिइष्टिमध्येनयेसमुपस्थितेयतइडनयास्वस्तिदाविशस्यनिरिणिद्धा
स्यांऽऊत्वाकर्मसमापयेत् कर्त्तुमशक्तश्चेत्समारोप्यकालांतरेकर्त्तव्यंप्रायश्चित्तंकृत्वा
पथिकृन्मुखेनेष्टिंकुर्यात् जुह्वादीनांदारुमयाणांकाकाऽपहतोतक्षणमुल्लोदके
नक्षालनमत्रापि अमेध्यादिनिरस्तेतोपहतोत्यागः एवंस्मृत्यादीनामपिअंत
रामनुष्यमाजीरादिगमनेसर्वत्रप्रायश्चित्तं आज्यस्कंदनेग्निर्वापादिस्रुक्गातान्याज्यानी
त्यंतस्कंदेयुस्तदा देवांजनमगन्यज्ञस्तोमायज्ञस्या० तुरंयंजनांजनमगन्यज्ञस्त
०तु ३ दिशोजनमगन्यज्ञःतु ४ आपोजनमगन्यज्ञःतु ५ ओषधीर्जिनमगन्यः०
तु ६ वनस्पतीजनमगन्यज्ञःतु ७ इत्येतेसप्तनिःस्कन्नमभिमंत्र्यकालेसर्वप्राय
श्चित्तंकृत्वेयात् स्कन्नंत्वसप्तमंत्रैःउनगृह्णे आज्यस्थालीसर्वस्कंदनेपुनरा

ज्यस्योत्तति किंचिच्छेषेनोत्यग्निः स्कन्नप्रायश्चित्तमेव वर्हिषादोस्कंदनेनप्रायश्चित्तं
उक्तंचशतद्व्यो नस्मंन्यमोहविधानेवेद्यांस्तीर्णेपिवर्हिषि कृत्वैविप्रस्यपाणौचेत्स्कं
न्नदोनविद्यतइति अथउरोडाशंवेदेनस्मशमृज्येत्येतदारभ्ययाज्याप्रतिष्ठाप
यतीत्यंतंउरोडाशमुच्छेत्यपेतत्स्फुटेद्वातदाउरोडाशंतच्छकलानिवाज्यादाय
किमुत्यत्तसिकिमुत्योष्णःशांतःशांतेरिदागहि अधोरोयज्ञियोन्दूत्वासीदसदने
स्वमासीदसदनस्वा इतिमंत्रेणवर्हिषिापनिधाय माहिंसीर्देवघेरितेनाज्येनते
जसाज्यस्वमानःकिंचिनरीरिष योगक्षेमस्यशंत्याअस्मिन्नासीदवर्हिषइत्यग्निमं
अकालेसर्वप्रायश्चित्तंकुर्यात् इदंचाश्वलायनोक्तमायस्तंबानामपिसमानंस्वस्
त्रेअनुक्तत्वात् अयायायणेवातुर्मास्येषुएककालहोमात्सर्वस्कंदनयावक्तेतवा

प्रजापतेर्वत्तनिमनुवर्त्तस्वानुवीरनुराधामगोनिरन्वेरसवेरुपुष्टेः अनुप्रजायान्वि
ड्रियेणदेवानोयज्ञमृतुधानयंतु इतियथास्थानंपयति तंयजमानोनुमंत्रयते प्रतिक्षे
त्रेप्रतितिष्ठामिराष्ट्रेप्रत्यश्वेषुप्रतितिष्ठामिगोषु प्रतिप्रजायांप्रतितिष्ठान्निनव्वेविश्व
मन्यामिवाहधेतदन्यस्यामधिश्रितंदिवेचविश्वकर्मणेपृथिव्यैत्वाकरन्नमः इतिम
त्रेण आस्कोद्यौपृथिवीमस्कान्तष्नोयुवागाः स्कन्नेमाविश्वाभुवनास्कन्नोयज्ञः
प्रजनयन्नुस्वाहा द्यावापृथिवीभ्यामिदं अस्कानजनिप्राजन्यास्कन्नाज्ञायतेद
षा स्कन्नात्प्रजनिष्यमहिस्वाहा द्यावापृथिवीभ्या० इतिहआज्यस्तीर्णेजुहूयात् होमा
दूर्ध्वंयदिऋतः पर्यावर्त्तेतिस्रुचायेणसमंकुर्यात् उरुडादिअमेध्यदेशउच्छेत्
स्कन्नेहातद्धविरसुप्रक्षिप्ययुनरग्निहोत्रहवणीपादानादिनाद्य विरुत्पत्तिकृत्वा

सर्वप्रायश्चित्तंकृत्वायागंकुर्यात् अमेध्यदेशालक्षणंदेवलेनोक्तं यत्रप्रस्रूयतेनारीस्त्री
यतेदह्यतेयिवा चंडालश्वपचितंयत्रयत्रविष्टादिसंगतिः एवंकल्माषसंयुक्तात्रमेध्या
भूमिप्रकीर्त्तिताऽति एवंभूतंहविर्दुष्टमित्युच्यते तदप्युत्क्षिप्यथोक्तंप्रायश्चित्तं
कर्त्तव्यं केशादिपतितेषुतद्देशमुद्धृत्यगार्हपत्यमभ्यंतत्रोत्क्षिप्यतेनयागंकुर्यात्
आमिक्षायामेकदोहनात्रोतंपुनरुत्पाद्ययागः उभयदोहनात्रोआज्येनैवयागः वाजि
नप्याज्यमेवप्रतिनिधिः तत्रसर्वप्रायश्चित्तमात्रंनसान्नाय्यप्रायश्चित्तं प्रधानयागात्तू
र्द्धंहविः केशकीटादिनादुष्टमपक्वंतावतदपक्वंतंहविरुत्क्षिप्यसर्वप्रायश्चित्तंकृ
त्वापुनस्तस्मिन्नेवप्रयोगेतदेवंतंहविर्निर्वपेत्प्रकृतिसंपाद्यान्येरुद्दिष्टैः सहयजेत प्र
धानेनिवृत्तेनपुनरुत्पत्तिस्विष्टकृतादिशेषमाज्येनैवकुर्यात् शुक्लांगरोहितमवदानं

यापनेनष्टंवापुनरायतनादवदायायागःकर्त्तव्यः सर्वप्रायश्चित्तंच अत्रतंडुलादिषुअ
पिष्टकरणात्प्रक्षालनेनशुद्धिः पाकादूर्ध्वंत्यागःअत्यंतोपहतौघोक्षणा
दिनाशुद्धिः एवंमाज्यसहितानांसर्वेषांनाश्रोपवित्रकरणाद्याज्यसंस्कारंस्रुक्षुवहर
णंयाजमानंमनुमंत्रणंकृत्वाचतुरवत्तेनसर्वयागंसमाप्यपुनस्त्वेषवाग्निष्ठन्यामिष्टिं
यथादर्वकुर्यात् असर्वनाश्रोयन्नष्टंन्नतंदेवोत्पाद्ययागः यायन्नंजलेप्रक्षिप्य
उत्करेवा यदाचुरोडाश्राद्यपक्वंनवेत्तदातामिष्टिंसमाप्यदक्षिणाग्नौचतुःश्रारावं
मोदनंपक्वाचतुरोब्राह्मणान्भोजयेत् तेषांकोनार्गवोनियतः अयमयक्रोदोषःसा
न्नाप्याज्येचनास्तितत्रसर्वप्रायश्चित्तमेव आश्वलायनानामपिहविरपक्वेसमानं
हविषएकदेशादग्नेतछेषेनेष्ट्वासर्वप्रायश्चित्तंकृत्वातामेवदेवतांपुनर्यजेत् तस्मि

न्त्रयोगेदक्षिणेहेष्यायदद्यात् नऋत्विक्नः सर्वत्रोदग्धेतंप्रयोगसमाप्यपुनरन्वा-
धानादियागः आवाहनकालात्सर्वेहविर्देवतमेवहविषःपुनरुत्पतिंकृत्वायाग
समाप्तिः आवाहनादूर्ध्वंहविर्देवेआज्येनेष्टिंसमाप्यपुनर्यजेत् प्रधानद्रव्यातिरि
क्तानांगौणानांनाशेआकर्मसमाप्तेरुत्पतिंकृत्वातेनतेनांगेनयजेत प्रधानद्रव्या
णांस्विष्टकृतस्तर्वमेवोत्पतिःनोत्तरन्नेति हविषांकाकादिसम्पन्नेयक्षवातेवाऽदंवि
ष्णुरितिऋत्वातद्धविरभ्युक्षिप्यपुनर्हविरुत्पतिंकृत्वायजेत् चरुरुन्नेकेनाप्यु
पघातेऽनस्त्वित्यनेनसमिदाधानंसर्वप्रायश्चित्तंवापस्तंबमते बोधायनेनतुयस्यां
दिग्रुत्सेकतदिग्राधिपतिनाममंत्रेणापिस्रुवाऽतिरधिका ऽधावहिर्विअनधोनि रामः
दधातिसेतदारभ्यउत्तरेणाहवनीयामभ्यादधयर्यंतंदेशंयः पतितेत्पुनःसंस्कृत्य ३६

कालेसर्वप्रायश्चित्तंकुर्यात् अन्वाधानोत्तरंश्रोकादिनाश्रुकरणेआज्यनोगोत्तरंदेशक्ष
लोमंकीर्त्यअन्वाधानोत्तरंमश्रुयातऽत्यवायपरिहारार्थंब्रातन्नतेष्टिस्थानेऽर्णाऽऽति
होष्या संकल्प्यनुक्कांचतुर्गृहीत्वाअग्नयेव्रतन्नतेस्वाहा इतिऋत्वासर्वप्रायश्चित्तं
च पत्न्याअपीदमेवा ऽदमाश्वलायनानामपि यजमानपत्न्याश्चव्रतोपदनिअनृत
वदनेसीमातिक्रमेनिष्टिद्वनक्षणेस्त्रीसंगेबुद्धिस्वीकरेतस्कंदनेव्रातपतीष्टिस्थाने
ऽर्णाऽऽतिंहोष्यामि अग्नयेव्रतपतयेस्वाहेतिऋत्वासर्वप्रायश्चित्तंचअबुद्धिस्व
कंस्कंदनेसर्वप्रायश्चित्तं कूष्मांडैर्जुऽऽयाघोस्तऽवमन्येतयथास्तोनोयथान्नूण
ऽवमेषनवतियोयोनोरेतसिंचतियदर्वाचीनमेनोन्नूणऽत्यायास्तस्मान्मुच्यतेऽ
तिशुल्फक्कंमथिकुर्यात् होमानावेज्ञयोवा स्रुयमानाऽऽतियदिबर्हीःपरिधिस्कंदे

त् अध्वर्युमाग्नीध्रमाद्एनंजुहोधिति ततः आग्नीधोंजलिनातामादायस्वाहाकारे
णजुहोति तस्मैहरणंपात्रंयजमानोदद्यात् आश्वलायनानांदेवांजनमंत्रेणाग्नी
धोनिमन्त्रयेतिविज्ञेषः परिधिनिधानोत्तरंप्रयाजेभ्यः प्राक्प्रयद्बर्हिः परिधिदेशा
द्यंगारःपतेतदाअध्वर्युस्कर्वस्यबुध्नेनपीडयेत् मातपोमायज्ञस्तमन्मायजमानस्त
मत् नमस्तेअस्त्वायतेनमोरुजपरायतेनमोयत्रनिषीदसिति यदिहरेतःअध्व
र्युमाहिंसियजमानंमाहिंसीः ततस्तमंगारंअहंयज्ञंदधेनिरुतेरुपस्थानंदेवे
भ्यःपरिददामिविद्वान् सुप्रजास्त्वंजातंहिमामदंतइहंनोदेवामयिरार्मयछंतीति
आहवनीयेप्रक्षिप्य सहस्वाग्नेरक्षसोजातवेदाः स्तोमपृष्ठोघृतवान्सुप्रतीकः
मानोहासीन्मेथितोनेत्वाजहानिगोपोनोवीरयोषचयछंःस्वाहेतिहोमः सर्वप्राय

श्चित्तंच दक्षतोपेब्रह्माणंमाहिंसीर्यजमानमाहिंसीःपश्चाद्धोतारंमाहिंसीः
पत्नीमाहिंसीः उत्तरतोअग्नीध्रंमाहिंसीर्यजमानंमाहिंसीःपश्न्माहिंसी
रिति अथाश्वलायनानां ब्रह्मातदंगारंस्रुवदंडेननिदध्यात् व्रतयोमायज्ञस्तयु
मायज्ञपतिस्तपत् नमस्तेअस्त्वायतेनमोरुजपरायतेनमोयत्रनिषीदसीब्रह्माणं
माहीसीर्यजमानंमाहिसीरित्युत्तरतः इतियथाहोतारंमाहिसीःपत्नीमाहिसीर्यजमा
नंमाहिसीरितिपश्चात् आग्नीध्रंमाहिंसीर्यजमानंमाहिंसीरित्युत्तरतः इतियथादि
शमनिमंत्र्याथैनमनुहरेत् अहंयज्ञंदधेनिरुतेरुपस्थातंदेवेषुपरिदधामिविद्वान् सु
प्रजास्त्वंजातंहिमामदंतइहमोदेवामयिरार्मयछंतेति अथप्रहृतमंगारंब्रह्मानुजु
होति ततःसर्वप्रायश्चित्तं अथदर्शेपूर्णमासवतीयात्तदाधाथिकृतीवैश्वानरीवक्ष्या

त्वाअतिपन्नयागंकुर्यात् उनेवासमानतंत्रे पाथिकृन्मुखेनातिपन्न्यागंकुर्या
दितिकेचित् अन्यस्मिन्नुदर्शादिकरणेस्वाग्निषुअन्योवायागकरणेअग्ना
वेष्णवेष्टिंस्वाग्निषुकृत्वाऽनर्दर्शादिकरणं अन्योग्निनयेतु नाग्नीचांतराकिका
ग्निंचाथवास्वाग्निनिःसदाग्नीन्यवेयालौकिकान्वयात्तदाएषुनिमित्तेषुपाथि
कृता आम्नायनानांकेवलपाथिकृति नवैश्वानरीअन्यसमान सर्वत्रप्रायश्चि
त्तीष्टीनांस्थानेतस्मैदेवतायेद्वादशगृहीतेनाष्टगृहीतेनचतुर्गृहीतेनवास्रुक्परश्वे
नवाऽर्णाऊतिंजुहुयात् तत्रपुरोनुवाक्यासद्यःयाज्यायाजुरोति अपिवाचतुर्थंति
नाममुक्त्वास्वाहेति दर्शऽर्णमासादौ अग्निधुत्तोपेसर्वप्रायश्चित्तंकुर्यात् इष्टंसमनवेक्ष
र्णाऊतिंवा ततःसरदिवर्षणिदेवनक्षत्रेरेवत्यांचाआग्रयणंकुर्यात् प्रथमाग्रयणेश्रा ३८

रत्कालेअस्तादिप्रतिबंधेवसंतादर्वाकृतोणकालेपिशुरुकालेएवकुर्यात् उराणधा
न्यालाभेऽर्निक्षादौ अस्तादावपिकार्यं प्रोषितेयजमानेपत्नीआग्रयणानुकल्पंकृत्वा
नवान्नेनुजितेति प्रथमपौर्णमासीपत्नारजस्वलादिनास्तादिप्रतिबंधेनवाअन्वा
रब्धायांमागामिपौर्णमास्यांवित्रेष्टिपूर्वकमन्वारंभणीयः एवंदर्शेपिप्रथमाग्रय
णन्नारब्धेप्रथमचातुर्मास्यानांउदगयनात्पूर्वेचवित्रेष्टिंतत्रवित्रेष्टिप्रयोगः
देशकालकथनांतेपौर्णमासेष्टिकालेपत्नीअनालंभुकत्वेनमस्तादिप्रतिबंधेनवा
अनारंभजनितप्रत्यवायपरिहारद्वारास्त्रीपरमेश्वरत्वेपीष्ट्यायक्ष्यअमावास्यंतंत्रं अ
ग्नेयमष्टाकपालंनिर्वपेदैंद्रमेकादशकपालंसौम्यंचरुं अधिश्रयणकालेआग्नेय
स्यसौम्यस्यचलेपंगृहीत्वाऐंद्रेक्षियतिपंचदशसामिधेन्योवार्त्रघ्नावाज्यभागोअन्वाह

र्योदक्षिणा याज्यानुवाक्यायांविशेषः सञ्चत्वन्नवीयसाग्नेऽक्रमेनसंयता वृहन्तंतथा
मानुनो३ये३य०हेमिनिकाव्यावेधसः आप्वतःस्कहंस्तदधानोन्यौष्ठुरोणि अग्निंतु
वऽयिपतीरयीणामूसत्राचक्राणोअमृतानिविश्वा३वौ० इत्याग्नेयस्य इंद्रंवोविश्वत
स्परिहवामहेजनेभ्यः अस्माकमस्ककेवलो३ये३य० इंद्रनरोनेमधिताह्वंतेयत्पा
र्यायुर्नेजन्तेधियस्ता शूरोनृषाताश्रवसश्चकानआगोमतित्रजेनजात्वन्ना३वौ० इतिइं
द्रस्यात्वन्नसोमविश्वतोरक्षाराजन्नघायतः नरिष्येत्वावतं सखो३म्ये०सोमंयतेधा
मा० इत्याया वौ० इतिसोमस्य इष्टिसंज्ञेष्टेर्णीजतिर्वाजुह्वयात् अध्वर्युनाविद्व्या
भावेवाइष्टिदिनेप्रातरग्निहोत्रस्तोमानंतरदेशाकालौसंकीर्त्यपौर्णमासीष्टिस्थानेपौ
र्णमासेष्टिदेवतयोरर्णीजतयोरिष्यामि आहवनीयंविहृत्यलौकिकाग्न्येनआग्नेया

रामः ३९

यनश्चेदाज्यमुत्सर्यस्वेक्तिप्रकारेणाहर्णीजतिंकुर्यादिति
आधानेब्रह्मौदनपाकात्प्रवंब्रह्मौदनाग्निनाहोमस्तच्च
दृष्टोक्तमोपासनाग्नुगमनप्रायश्चित्तंकृत्वाब्रह्मौदनादिकार्यंसर्वाधानिन असं
र्वाधानिनस्तुपुनरेकदेशमाहृत्यसर्वप्रायश्चित्तंकृत्वाब्रह्मौदनंकार्यं पाकाद्ध्वं
मरणीनिष्पनात्सर्वमनुगमनेसर्ववदग्निमुत्पाद्यपुनर्ब्रह्मौदनादिसमानवरणा
तंकुर्यात् तत्रैतत्संकरणाशक्तौतंप्रयोगंमुत्सृज्यकालांतरेपुनः संभाराहरणादि
कार्यं मथनानंतरंजातस्याग्निर्निवर्त्तमानंजपात्सर्वमनुगमनेस्कुल्लिंगंन्यायेनतदना
हृत्यपुनर्मंथनं नतत्रप्रायश्चित्तं जातेनिवर्त्तमानजपेसंभारेषुनिधानात्त्यागनुगते
तंप्रयोगंपरित्यज्यकालंतरेआदधात तत्रप्रायश्चित्तानुपदेशात् केचितुआनाज्ञात

त्र्यंजपित्वाऽनर्मथनंकार्यं एवन्नप्रयोगस्यत्यागेऽप्रमाणान्नावादित्याऽऽः अथद
क्षिणाग्नेरुद्धरणानंतरंमथनोतरंवाद्धरणानंतरंवासंभारेषुनिधानात्त्रागनुगमनेअ
नाज्ञा० तत्त्र्यंजपित्वाऽनः स्वनितऽत्पाद्यसंभारेषुनिदध्यात् आहवनीस्यानुग
मनेनुवस्वाहेतिदक्षिणाग्नेऽऽक्त्वाऽनरुद्धृत्यायतनेनिदध्यात् दक्षिणाग्निस्थापन
स्त्र्वमुद्धृतस्याग्नेराहवनीयस्यानुगमनेअनाज्ञातत्त्र्यंजपित्वाऽनरुद्धरणादिकार्य
आधानोत्तरमिष्ट्यन्वाधानात्स्त्र्वगार्हपत्यस्याहवनीयस्यवानुगमनेत्ततदवक्षाणे
ग्नेमथनंअवक्षाणाभावेनित्यारणीगार्हपत्यनस्मनासंस्त्र्यमंथयेत् एवमाहव
नीयंलौकिकारणीमथित्वायतनेनिधायमित्रादयोहोतव्याः नात्रतयस्तेष्टिः आधा
नेष्टःप्रागिष्यंतरंप्रकृत्यनुपपत्तेः एवंदक्षिणाग्न्यनुगमनेस्वयोनिनऽत्पाद्यसर्वप्राय

श्चित्तंजुह्वयात् सेष्टिकस्याधानस्याहवनीयसंपादकतेतिपक्षेइष्टिमध्येग्नीनामनुगमनेप्र
यागेऽसर्गेनप्रायश्चित्तमितिकेचिदाऽऽः तत्कल्पकाराननुमतं केचित्तुइष्यंतमाधानमपी
तिपक्षेआधानस्यासमाप्तेः पुनर्योनिनऽत्पाद्यतेस्तेराधानंमंत्रेरायतनेनिधायमित्रादिहो
मऽत्पाऽऽः आधानोत्तरमिष्ट्यर्थमन्वाधानेकृतेऽग्नेरनुगमनेयेअन्वाहितप्रायश्चित्तं सर्वे
षांमाकर्मपरिसमाप्तेः अत्राजस्त्रस्याहवनीयस्यप्रणयनमेवाविशेषोपदेशात् केचित्तु
अजस्त्रस्याहवनीयस्यगार्हपत्यानुप्रवेशोलौकिकारणीते मथित्वायतनेनिधायान्वाहि
तप्रायश्चित्तमाऽऽः अथमेष्टिसमाप्तायामुत्तरेअन्वाधानात्स्त्र्वमनुगमेनान्वाहितप्राय
श्चित्तं अन्वाधानसंस्कारस्यलुप्तत्वात् अन्यथाऽनरन्वाधानोपदेशोनर्थकस्यात् किं
तुयोनिऽत्पाद्यमित्रादिहोमःसर्वप्रायश्चित्तंच हरणीऽक्तेःप्राक्यस्यकस्यचिदंगलोपे

र्णीऊतिंकृत्वानुवशतिदक्षिणाग्नेरुत्करयात् अत्रसर्वत्रस्रुकाआहवनीयएवहोमः
व्याहृतायुंस्रुवेणा ततन्मंत्रजपोवेतिकेचित् अनुगतेहोमश्त्यपरे अथोग्नुसत्य
त्यास्रूर्योदयाद्यागार्हपत्याधानासंभवेत्तत्प्रयोगपरित्यज्यकालांतरेआदधाते केचित्तु
कालस्यांगत्वात्तल्लोपेनाज्ञातत्रयंसर्वप्रायश्चित्तंकृत्वागार्हपत्याधानकर्त्तव्यमिति
तच्चप्रायश्चित्तंशिवाजपांतेगार्हपत्येकर्त्तव्यं एवंआहवनीयाधानसंकल्पानंतरतयाग्ने
यस्यदक्षिणाकालात्सर्वपत्नीरजस्वलाचेत्तत्प्रयोगंमुत्सृज्यकालांतरेआदधीत दक्षि
णादानादूर्ध्वंचेतानयरुध्यसमानीयं एवमाधवेप्रारब्धेनोनयमप्यग्नौचमितिकेचित्
गार्हपत्याधानेजातेरजस्वलाचेतामरुध्यसमापनीयं ततःसर्वंचित्स्रयोगोऽनुगच्छति
ज्ञात्तद्वीकारः एवमाधानेयदैष्टिकंप्रायश्चित्तंतत्सर्वंहूणीकृत्याकर्त्तव्यं अनारब्धस्रौ

रामः
४१

र्णमात्वात् अथारणीनाशेप्रायश्चित्तं तत्रबोधायनेनसमारूढाग्नेर्वारण्योरुपहत
निमित्तादिउपहतयोःप्रायश्चित्तमुच्यते अमेध्याश्वचांडालरासभश्वासपतितर
जस्वलाभिश्च दृष्टाभिस्पृष्टेरिरण्योर्विनाशः अयोग्यतास्यादित्यर्थः तत्रामेध्यशब्दे
नमूत्रपुरीषलोहितादयोगृह्यंते एतेषामुपहतैर्दारुमयांलोपात्राणामपित्यागः
अत्रदेवलोप्याह मानुषास्थिश्रवंविष्ठारेतोविण्मूत्रमेवच स्वेदोश्रुश्लेष्मा
ऽमेध्यंचामेध्यमुच्यते चांडालशब्देसर्वप्रतिलोमः रजस्वलाशब्देसूतिकापि एते
निमितैरुपहतयोःसमारूढेग्यावरण्योर्विनाशः अन्येअरणीआहृत्यपुनराधानं
कर्त्तव्यं एवमेवयदायदाअरणीजीर्णस्यातांतदाकुर्यात् सर्वत्रान्वाहार्यदक्षिणा
याःसमुच्चयः

यद्यरणीजीर्णस्यातांजंतुनिर्मथने

नावासमानेनैवअन्येरणीआहृत्यअवास्यामुपोष्यस्रोभ्यांहृतदर्शेनिष्क्रान्तस्मिंजीर्णेत्रिकलीकृ
त्यगार्हपत्येप्रक्षिप्यप्रज्वाल्यदक्षिणेनोत्तरारणीमादायसव्येनाधारणीमुपर्यग्नीधारा
यर्जयति उद्बुध्यस्वाग्नेप्रविद्वान्स्वयोनिमन्यादेवयज्यांवोदवोजातवेदः अरण्यारणीम
नुसंक्रमस्वजीर्णेतनुमजीर्णेतनुमजीर्णेयानिएकदस्वेत्यथाज्यंतेयोनिकृत्वियइत्यर
ण्यारग्निंसमारोप्यमंथनस्याहृत्यागार्हपत्यमथित्वाविहारंकल्पयित्वा गार्हपत्येआ
ज्यंविलाप्योत्सृज्यस्रुक्चिचतुर्गृहीतंगृहीत्वाआहवनीयेसंततनुहोति मनोज्योतिर्जु
षतामाज्यंविच्छिन्नंयज्ञंसमिमंदधातु याइष्टाउषसोनिम्रुचश्चताः संदधामिहविषाघृतेनस्वाहाः अथाग्नयेतंतुमतेउरोडाशमष्टाकपालंनिर्वपति द्वारावंदक्षिणा
दक्षिणद्दातिसाप्रमिद्देष्मिसंतिष्ठते ॥अथयोगः॥ ॥ययारणीजीर्णेस्यातांजंतुभि

रामः
४२

मथनेनवा कार्यक्षमेस्यातांदग्धेनष्टेपक्षतेवाभवतः तदाउत्सेधायामविस्तारजात्यश्व
रण्योः समन्येरनुयच्छुक्तः उक्तलक्षणंलक्षितेकार्यक्षमेनवेअन्येरणीसंपाद्यअमावा
स्यायांप्रातरग्निहोत्रंकृत्वा अभ्यक्ताद्भ्यवाहृद्विजातामग्नेस्तनूंयज्ञियांसंभरामिसा
तयोनिंगच्छगार्हपत्यायप्रजनयित्वे आयुर्मयिधेह्यायुर्यजमाने इत्येताभ्यामरणीअ
भ्रुत्यअग्न्याधानादिकृत्वोयोष्यस्रोभ्यांहृतदर्शनिष्टवाजीर्णेरणीत्रिकलीकृत्यगार्हपत्या
ग्नेरुपरिधारयंतिजपंति उद्बु
ध्यस्वाग्नेप्रविद्वान्स्वयोनिमितिसौत्रमंत्रमुक्त्वाअयंतेयोनिरितिमंत्रेणवारण्योःसमारोपणं
कृत्वाप्रथममित्याद्यिनामंथनादिकृत्वा गार्हपत्यायतनंगोमयेनोपलिप्यायतनेग्निं नि
धायाग्निहोत्रयजमानस्तीकृत्वांतंतुमतीष्टिंकुर्यात् अग्निहोत्रप्रसंगेनप्रायश्चित्तं

Digitized with financial assistance from the
Government of Maharashtra
on 11 June, 2017

निरूपणंअकारितोरोरुद्रेणनृसिंहस्तेनतुष्यतु॥ ॥इतिप्रतिष्ठानपुरवासीतोरो॰
नारायणात्मजरुद्रदेवकृतव्रतापनारसिंहे आपस्तंब आश्वलायनयोरग्निहोत्र
होमप्रवासविधिअग्निहोत्रहोमदर्शपोर्णमासेष्टिचातुर्मास्याधानपायश्चित्ता
निसमाप्तमिति ॥ ॥लिखतंआवंतकानगरीये॥ श्रीमहंकमलजीप्रसादात्॥
॥थाल्युपनामकनागेशभट्टात्मजशेषभट्टस्येदंपुस्तकं॥

LIBRARY OF THE BOMBAY BRANCH OF THE ROYAL ASIATIC SOCIETY